

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
Імені Юрія Федьковича

Філологічний факультет
Кафедра української літератури

Автобіографічні мотиви творчості Михайла Івасюка

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: здобувачка II курсу, 202 групи
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньої програми «Українська мова та
література»

спеціальності 035 «Філологія (українська
мова та література)»

Гура Ірина Вікторівна

Науковий керівник: к. ф. н., доцент

Попович О. О.

Рецензенти: _____

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №__

Від «__» _____ 2025 р.

Зав. кафедри _____ доц. Мальцев В. С.

Чернівці - 2025

Анотація

Гура І. В. Автобіографічні мотиви творчості Михайла Івасюка. – На правах рукопису. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Міністерство освіти і науки України, Чернівці, 2025.

У кваліфікаційній роботі (розділ І) здійснено аналіз життєвих обставин, які мали вплив на формування творчої індивідуальності українського письменника Михайла Івасюка. У зв'язку з цим простежено процес входження митця в українську літературу 50-90-х років ХХ ст. та проаналізовано його науковий доробок. У другому розділі розглянуто образ сина Володимира у творах батька – повісті «Монолог перед обличчям сина» та поетичній збірці «Елегії для сина». Третій розділ присвячений автобіографічним мотивам М. Івасюка в романах «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв».

Ключові слова: Михайло Івасюк, літературний процес, поезія, проза, автобіографічні мотиви, повість, роман.

Annotation

Iryna Hura Autobiographical Motifs in the Works of Mykhailo Ivasiuk. – Manuscript. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernivtsi, 2025.

The qualification paper (Section I) provides an analysis of the life circumstances that influenced the formation of the creative individuality of the Ukrainian writer Mykhailo Ivasiuk. In this regard, the study traces the process of his entry into Ukrainian literature of the 1950s–1990s and examines his scholarly contributions. The second section explores the image of the son, Volodymyr, in the works of his father – in the novella “Monologue Before the Face of a Son” and the poetry collection “Elegies for a Son.” The third section is devoted to the autobiographical motifs in M. Ivasiuk’s novels “The Heavenly Bird” and “In the Kingdom of the Spirals.”

Keywords: Mykhailo Ivasiuk, literary process, poetry, prose, autobiographical motifs, novella, novel.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) Ірина Гура

ЗМІСТ

Вступ.....	5 - 10
Розділ І. Становлення Михайла Івасюка як письменника	
та науковця.....	11 – 35
1.1. Умови формування творчої індивідуальності письменника...	11 – 18
1.2. Вхідження письменника в український літературний процес 50-х-90-х р. ХХ ст.....	18 – 25
1.3. Наукові здобутки Михайла Івасюка.....	25-33
Висновки до першого розділу.....	33 – 35
Розділ ІІ. Образ сина у творах батька.....	36 - 61
2.1. «Монолог перед обличчям сина» - своєрідна сповідь-розмова батька з сином.....	36 – 47
2.2. «Елегії для сина» - невгамовний біль батьківського серця....	47 – 59
Висновки до другого розділу.....	59 – 61
Розділ ІІІ. Автобіографізм романів «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв».....	62 – 78
Висновки до третього розділу.....	78 – 79
Висновки.....	80 – 83
Список використаної літератури.....	84 – 91
Додаток.....	92 -101

ВСТУП

Літературний процес Буковини – одна з багатих скарбниць українського художнього слова. Його початки сягають у глибину віків. Відомий чернівецький літературознавець Олекса Романець у статті «Пісенні джерела Буковини» [96, с.7] відлік перших зафіксованих на письмі народних пісень краю починає з пісні «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш», опублікованої в граматичній чеською вченою Яна Благослава 1550 р. Пізніші рукописні записи народних пісень українців Буковини датуються ХІХ століттям: 1806 р. – співаник дяка Івана Велегорського; 1850 р. – співаник семінариста П. Яворівського; 1860-1861 – збірник пісень Миколи Дмитрієвича (записано 178 українських пісень із 323 різномовних). У ХІХ ст. професійно записами народних пісень Буковини займалися Г. Купчанко і В. Лоначевський, Ю. Федькович, Є. Ярошинська та ін.

Відлік українського авторського художнього слова в Буковині розпочинається з кінця 50-х–початку 60-х років ХІХ ст., коли про себе заявив у літературі Юрій Федькович. Саме він дав поштовх до національного відродження мешканців краю. Його наступниками у творчості рідною мовою стали брати Сидір та Григорій Воробкевичі, Євгенія Ярошинська, Ольга Кобилянська та багато інших обдарованих особистостей.

Багатий фольклор, художня творчість письменників-буковинців ХІХ – початку ХХ ст. стали натхненними джерелами для письменників ХХ століття. Вони стимулювали до творчості українських письменників, коли Буковина перебувала у міжвоєнний період під владою Румунії. Серед імен цього часу називаємо Івана Дошівника, Дмитра Загула, Корнила Ластівку, Остапа Вільшину, Ореста Масикевича та ін.

На час румунського панування в Буковині припадають перші проби пера письменника, уродженця старовинного Кіцманя – Михайла Григоровича Івасюка (1917 - 1995). Вихований на маминій пісні та казці, на кращих зразках української класичної літератури (І. Котляревський, Т. Шевченко, Марко

Вовчок, Пантелеймон Куліш), класиків зарубіжних літератур (Міхай Емінеску, Проспер Меріме, Шарль Бодлер, Генріх Гейне, Вільям Шекспір), він з молоком матері вбирав зразки народної творчості буковинців та згодом штудіював твори своїх попередників-краян. Все це стало міцним фундаментом для його в майбутньому художньої творчості, яка активно розгорнулася в другій половині ХХ століття.

М. Івасюк, як і вся його родина, вписав свою унікальну сторінку в історію української культури і літератури зокрема. Його талант різнобічний – поет, прозаїк, фольклорист і літературознавець, талановитий педагог.

Жанрова палітра творчої спадщини М. Івасюка багата. Він залишив по собі новели, оповідання, повісті, романи, ліричні вірші. Окрім того, безцінними нині є його фольклорні записи, що вилилися у видані збірки «Казки Буковини. Казки Верховини» (1968), «Чарівне горнятко» (1971), «Казки Буковини» (1973) та «Золота карета. Буковинські казки у записах Михайла Івасюка» (2007).

Як літературознавець, М. Івасюк написав кілька десятків наукових статей, присвячених Т. Шевченкові, С. Руданському, С. Воробкевичеві і, звичайно ж, Сильвестру Яричевському, про життя і творчість якого в 1971 році захистив кандидатську дисертацію. У 1986 році в ужгородському видавництві «Карпати» вийшла книга творів Сидора Воробкевича, упорядкована, споряджена вступною статтею «Жайворонкова пісня з Буковини» Михайлом Григоровичем.

Як і більшість майстрів слова, М. Івасюк починав з поезії, до якої звернувся ще в 30-ті роки. «Розкажу тобі казку» - це була перша публікація юного поета в чернівецькому журналі для дітей «Українська ластівка» (1934. №3). Як письменник-прозаїк М. Івасюк дебютував у 1957 році повістю «Чуєш, брате мій». А далі з-під його пера вийшли роман «Червоні троянди» (1960), збірка оповідань «Відламана галузка» (1963), повість «Весняні громовиці» (1970), романи «Вирок» (1977), «Серце не камінь» (1978), «Балада про вершника на білому коні» (1981), «Пташка піднебесна» (1984), «Лицарі

великої любові» (1987). Після відходу Михайла Григоровича у інший світ були видані романи «Турнір королівських блазнів» (1997) та «У царстві вертухаїв» (2008). У переважній більшості названих творів письменник звертався до історичного минулого України та Буковини зокрема.

На особливу увагу, на нашу думку, заслуговують твори М. Івасюка, в яких простежуємо автобіографічні мотиви – художнє осмислення ключових періодів у житті автора. До таких творів відносимо романи «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв», в яких автор звернувся до теми сталінських репресій в роки війни та у повоєнний період. М. Івасюку на власному досвіді довелося відчувати підневільну працю на холодних берегах Печори.

Під враженням від непоправної втрати – смерті сина, видатного українського композитора, поета, співака Володимира Івасюка, письменник створив повість «Монолог перед обличчям сина» (1988) та поетичну збірку «Елегії для сина» (1991). Ці твори стали унікальними прикладами сповідальної прози та поезії в українській літературі. Саме в них батько-письменник майстерно трансформував вічний біль свого серця у художню форму.

Звідси й випливає **актуальність кваліфікаційної роботи**, зумовлена тим, що творчість М. Івасюка досі не стала об'єктом єдиного комплексного дослідження, яке б охопило огляд його життєвого і творчого шляху. Аналіз доробку письменника з погляду наявності автобіографічних мотивів у ньому може стати вагомою частинкою до створення такої узагальнюючої праці про відомого буковинського майстра художнього слова. До того ж автобіографічна проза та поезія М. Івасюка – це важливий художній документ епохи, в якому зафіксовано соціальні процеси складного періоду Другої світової війни та повоєнних десятиліть, а також того, як комуністична влада боялася і нищила справжніх національних культурних діячів-патріотів.

На жаль, спеціального дослідження про пережите на власному життєвому шляху М. Івасюком досі ніхто не створив, хоч цієї теми доторкалися окремі дослідники частково: Микола Богайчук [5, 6, 7], Анатолій

Добрянський [21, 22, 23], Богдан Мельничук [81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88], Борис Бунчук [8, 9, 10, 11], Василь Лесин [73, 74], Параска Нечаєва [91, 92], Микола Юрійчук [106] та ін.

Об'єкт дослідження – поетичні та прозові твори М. Івасюка, зокрема повість «Монолог перед обличчям сина» та збірка поезій «Елегії для сина», а також романи «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв».

Предмет дослідження – твори М. Івасюка (повість «Монолог перед обличчям сина», поетична збірка «Елегії для сина», романи «Пташка піднебесна», «У царстві вертухаїв»), в яких чітко відстежуємо художнє змалювання фактів з особистого життя автора.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в комплексному аналізі автобіографічних мотивів у творчій спадщині М. Івасюка. Вперше здійснено характеристику образу сина у творах письменника, розкрито сутність уявної розмови батька з сином у повісті "Монолог перед обличчям сина", досліджено художні особливості віршів із збірки "Елегії для сина". Новизною позначений порівняльний аналіз фактів із життя автора в романах "Пташка піднебесна" та "У царстві вертухаїв".

Мета роботи – віднайти у творчій спадщині українського письменника М. Івасюка автобіографічні мотиви та розкрити їхні художні особливості; визначити місце мотивів із його власної біографії у творчому методі письменника.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі **завдання:**

- зібрати та проаналізувати факти біографії письменника;
- простежити процес творчого зростання майстра слова;
- уважно опрацювати поезію та прозу на предмет виявлення в них фактів із життя автора;

здійснити ідейно-художній аналіз творів, в яких М. Івасюк змалював свої внутрішні переживання у зв'язку з арештом і перебуванням в сталінських

таборах на Півночі та у зв'язку з непоправною втратою – загибеллю сина Володимира.

Методи дослідження. З метою підвищення ефективності нашого дослідження використано комплексний підхід, що поєднує методи аналізу та синтезу, узагальнення, біографічний, психоаналітичний.

Метод *узагальнення* використано для виокремлення загальних ознак творчості Михайла Івасюка; методи *аналізу і синтезу* взаємопов'язані і допомагають з'ясувати основні мотиви змістового навантаження художнього бачення автором фактів у творі; *біографічний* метод допоміг глибше осмислити факти з біографії автора; *психоаналітичний* – сприяв глибшому розумінню переживань письменника та їх передачі у сюжетну канву творів.

Джерельною базою кваліфікаційної роботи послужили художні твори М. Івасюка з порушеної теми дослідження, матеріали особистого архіву письменника, що зберігаються в Чернівецькому меморіальному музеї Володимира Івасюка [109], публікації в республіканській та обласній періодиці.

Апробація результатів нашого дослідження відбувалася на магістерських семінарах кафедри української літератури та під час викладання літератури рідного краю в старших класах Кіцманської гімназії.

Практичне значення роботи. Матеріали кваліфікаційного дослідження можна використати під час викладання нормативних курсів з історії української літератури ХХ століття та вибіркової дисципліни «Сучасний літературний процес на Буковині» на філологічному факультеті для студентів спеціальностей «Філологія (українська мова та література)» та «Середня освіта (українська мова та література)». Фактичний матеріал буде корисним для використання вчителями ЗЗСО Буковини на уроках літератури рідного краю, а також для дослідників, які займаються вивченням життя і творчості М. Г. Івасюка.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів (Розділ I – «Становлення Михайла Івасюка як письменника

та науковця»; Розділ II – «Образ сина у творах батька»; Розділ III – «Автобіографізм романів «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв»), висновків, списку використаної літератури (109 джерел) та додатку. Загальний обсяг роботи складає 101 сторінка.

РОЗДІЛ І

СТАНОВЛЕННЯ МИХАЙЛА ІВАСЮКА ЯК ПИСЬМЕННИКА ТА НАУКОВЦЯ

1.1. Умови формування творчої індивідуальності письменника

Плеяда українського письменства Буковини від часів Юрія Федьковича і до сьогодні – це вагомий арсенал української літератури. У її рядах почесне місце відводимо Михайлові Григоровичу Івасюку, якого за життя називали старійшиною української літератури Буковинського краю, адже його художня творчість як майстра пера розпочалася в 30-х роках ХХ століття і тривала шість десятиліть, до середини 90-х років. Він увійшов в історію нашої культури як талановитий письменник, цікавий і любимий учнями та студентами педагог, фольклорист-збирач, упорядник та видавець скарбів народної творчості, авторитетний науковець та поліглот. Використовуючи назву одного з романів М. Івасюка, можемо назвати його лицарем великої любові, лицарем українського слова. Любові до рідної землі і слова письменник вірно служив до останнього подиху. Він залишиться назавжди в історії культури України, її невеличкої галузки – зеленої Буковини.

Існує давнє твердження: щоб пізнати митця, треба побувати на його батьківщині. Тому спробуємо відвідати ту частинку буковинської землі, яка народила великого нашого земляка. Як засвідчують біографічні матеріали, Михайло Івасюк народився 25 листопада 1917 року в мальовничому буковинському містечку Кіцмань в українській родині, яка сповідувала українське слово, національні звичаї і традиції і стала першою сходинкою до формування національної свідомості та творчих інтересів майбутнього письменника.

Кіцмань мав особливу вагу в історії української культури Буковини. З цим містечком і Кіцманщиною в цілому пов'язані імена багатьох українських національних діячів як минулого так і новітнього часу. У Кіцмані бував Юрій

Федькович, який переконував, що саме тут можна навчитися «народного духа». У Кіцмані зростали майбутні діячі української культури - письменник і композитор Сидір Воробкевич та його брат – поет і священник Григорій Воробкевич.

У Кіцманській гімназії викладав українську мову і літературу письменник, педагог, культурно-громадський діяч Сильвестр Яричевський. Григорій Іванович – батько Михайлика, добре знав учителя і його твори, тому й розповідав синові про нього та про інших діячів української культури. Творчість тоді кіцманського вчителя і письменника стане наприкінці 60-х років ХХ ст. для М. Івасюка темою його наукових пошуків. Олександра Василівна – мати, не була грамотною жінкою, але в її голові містилися сотні українських пісень, казок, легенд, переказів, яких наслухавшись, Михайло візьме з собою у життя і збереже їх як дослідник і видавець. Пристальна увага до усного слова та до української культури в цілому у сім'ї Івасюків закладала міцний фундамент до формування його особистості та літературно-естетичного світогляду як майбутнього письменника. Сімейне виховання, мамине слово стали першоджерелами творчості десятирічного сина. Після від'їзду братів Івана та Василя до Канади Михайлик став головним писарем у сім'ї, бо писав їм листи за океан. Мамині думки він часто пересилав братам у формі заримованих рядочків. В одному з інтерв'ю випускниці українського відділення 1989 року Т. Шумко М. Івасюк навів перші рядочки із свого віршованого листа до брата Івана :

До столу сідаю,
Папір розкладаю
І думку думаю,
Що до тебе, наш Іванку,
Написати маю [106, с.172]

Чималий вплив на виховання національної свідомості Михайла мали розповіді батьків про земляків, які відстоювали свою національну ідентичність в умовах іноземної влади, за що їм часто доводилось розплачуватися арештами, втечами і навіть життям. Тоді ж юний Михайлик почув про Олексу

Довбуша, Лук'яна Кобилицю. Згодом ці батьківські розповіді привернули його до написання творів на історичну тематику.

Кіцмань, як мала батьківщина письменника, став джерелом творчого натхнення. Звідси й автобіографічні мотиви в творчості М. Івасюка беруть свій початок з рідного містечка, де він знав кожну вулицю з її мешканцями, традиціями, культурним середовищем. Письменник неодноразово підкреслював, що його творча індивідуальність формувалася під впливом буковинської культурної традиції, яка поєднувала в собі українські, румунські, німецькі, польські елементи, створюючи унікальний культурний синтез.

Отож найперші ази виховання, як і старші брати Іван, Василь, Юрій та Дмитро, М. Івасюк дістав удома. Згодом батько віддав сина до Кіцманського ліцею. Після п'ятого класу Михайло змушений був покинути ліцей, бо мав прикрі непорозуміння з учителями. Отож довелося податися до Чернівців аби продовжити навчання у тамтешньому румунському ліцеї. Через брак коштів часто доводилося голодувати і навіть майже щодня пішки долати дорогу від Кіцманя до Чернівців і навпаки. Інколи доводилося ночувати на залізничному вокзалі, коли була потреба залишитися в місті. Згодом свої спогади про цей період життя письменник втілить у художній формі в повісті «Весняні громовиці». За роки навчання М. Івасюк не чув жодного уроку, проведеного українською мовою. Зате він вивчив чужі мови : перфектно румунську, добре розмовляв французькою, німецькою, польською, а також засвоїв латинь. У старших класах, аби мати свою копійку, полегшити матеріальний стан ліцеїст підробляв репетиторством.

Навчаючись у Чернівцях, М. Івасюк не покидає свого захоплення віршуванням. На 1936 рік припадає першопублікація юного поета в чернівецькому дитячому журналі «Українська ластівка» (ч. 9-10. С.24). Вірш «Розкажу тобі казку» - це своєрідне звертання хлопця до свого улюбленця – собаки Лабуша. Вважаємо за необхідне навести повен текст вірша, щоб відчутти дитячу щирість юного поета:

Лабуш, Лабуш! Знаєш ти що?

Йдім обидва до стодоли,
 Там тобі розкажу казку,
 Що ти ще не чув ніколи.
 Бігме, Лабуш, мені бабця
 Сночи довго вповідала,
 Й хоч заснув я був в подолках,
 В сні вона мні продовжала:
 Про Котигорошка, відьму,
 Про Русалку уродливу
 І про Дніпр старий, ревучий
 Та Вкраїну нещасливу...
 Лабуш, Лабуш! Чи ти чуєш?
 Розкажу тобі поволи
 Гарну казку про Русалку
 На соломі у стодоли. [31, с.24]

Біограф М. Івасюка професор Богдан Мельничук Зазначає, що в 30-х роках були написані вірші й іншого характеру. Наприклад, «Лист до матері», спричинений хворобою дорогої людини; був вірш (також опублікований в «Українській ластівці») про страшний голодомор на Наддніпрянській Україні, влаштований сталіністами.

Частина поезій, написаних в 30-х роках, увійшла окремим розділом до поетичної збірки «Елегії для сина» (1991).

У 1939 році М. Івасюк завершив навчання в ліцеї і склав успішно іспити на атестат зрілості. Того ж року мрія випускника ліцею збулася – вступив на філологічний факультет Чернівецького університету, де навчання велося, звичайно, румунською мовою. Проте через кілька місяців був відрахований з числа студентів за неспроможність оплачувати навчання. Відсутність можливості навчатися загострила в юнака почуття національної свідомості і тяглість до вивчення української культури. А. Добрянський, аналізуючи цей складний період в житті М. Івасюка, писав: «Довелося попрощатися з юнацькою романтикою і у прямому значенні цього слова рятувати себе

Бреду ізгоєм рідною землею

І що не день – все більш темнію, – писав він у 1939 році» [22, с.4]

Щоб не потрапити на військову службу в румунську армію та все ж таки здобути університетську освіту, М. Івасюк вирішив нелегально перейти румуно-радянський кордон, щоб потрапити на підсоветську Україну і, можливо, там здобути університетську освіту. Перейшовши кордон у селі Завалля на Снятинщині, юнак одразу потрапив до рук червоних прикордонників, які не реагували на його правдиве зізнання здобути освіту на Наддніпрянщині і запроторили до Станіславської в'язниці. Далі було етапування через Львів до Одеси, Харкова і до Москви, де йому винесли вирок – шість років висилки (1940-1946) в Печорлаг (Комі АРСР).

Перебування в Печорлазі стало одним із трагічних періодів у житті М. Івасюка, який мав парадоксальний вплив на формування його письменницького світогляду. Досвід табірної життя став одним із надто важливих джерел автобіографічних мотивів письменника. Про це дізнаємося аж наприкінці ХХ та на початку ХХІ століття з романів «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв».

На початках перебування в засланні, як зазначає літературознавець Б. Мельничук, на «зека концентраційного табору, достеменного новітнього раба, щодень чатував загин. Але серед цього пекла, серед неймовірного бруду й нищості, зустрілися напрочуд благородні люди» [84, с.197]. Михайло Григорович з почуттям вдячності згадував Олександра Мойсейовича Шульдера – лікаря-невропатолога, учня академіка Павлова. Саме він врятував українця від смертельної північної небезпеки. Спочатку взяв до лазарету, щоб поправити йому здоров'я, а згодом, придивившись до хлопця, запропонував йому роботу санітара, допоміг освоїти ази медичної справи, скласти перед комісією відповідні екзамени і стати дипломованим фельдшером. Працюючи в лікарні, М. Івасюк зустрів там чимало цікавих інтелектуальних особистостей, серед них був доктор Лев Олександрович Зільбер – у повоєнний період став відомим вченим, а також приятельські стосунки склалися з дочкою маршала Тухачевського Світланою Михайлівною. У таборі Михайлу Григоровичу вдалося навіть зібрати невеличку бібліотеку з творами українських

письменників-класиків, що дало йому можливість не деградувати духовно, а навпаки, збагатити себе інтелектуально.

У 1946 році М. Івасюк після шестирічного перебування на Печорських берегах повернувся до рідного Кіцманя. На жаль, батька не застав уже живого – він помер у 1942 році. Згодом, відвідавши могилу батька, син так напише про добре батьківське серце:

Робочу руку
 клав мій батько на плече
 й давав мені в дорогу
 мозольний гріш,
 любов свою і мудре слово [...]
 Коли вмирав,
 то і тоді хотів нам дати
 останній теплий дотик
 своїх м'язистих рук,
 останній шепіт
 зів'ялих уст,
 останню і найболючішу
 сльозу розлуки [38, с.10]

У батьківській хаті його зустріли брати Юрій, Дмитро і рідна ненька. Потрібно було облаштовувати своє життя. Михайло Григорович починає працювати вчителем Кіцманської середньої школи, Кіцманського сільськогосподарського технікуму і водночас вступає на заочну форму французького відділення Чернівецького державного університету. У Кіцмані молодий вчитель зустрів свою життєву долю – Софію Іванівну Карякіну, яка здобувала освіту в Бердянському педагогічному інституті, а сама походила із Херсонського краю. Вона полонила його своєю красою та тим, що була активна в культурно-просвітницькому житті району і не побоялася відповісти взаємністю, коли вчитель, що щойно звільнився з таборів, попросив її руку і серце для спільного життя.

У шлюбі Івасюків народилося троє дітей – син Володя (1949 р. н.) – майбутній геніальний український композитор, доньки Галина (1950 р. н., стала лікарем) та Оксана (1960 р. н.) – нині відома українська

літературознавиця. Батьки були щасливими і підтримували дітей у здобутті освіти. Михайло Григорович завжди мріяв, щоб його діти вчилися прекрасному – музиці. Станом на початок 50-х років у Кіцмані не було музичної школи, але завдяки зусиллям наполегливого батька вдалося таки відкрити в місті музичну школу, де Володя (найстарший з дітей) з успіхом опановував гру на скрипці.

1949 року вчитель завершив навчання в університеті. Збагачений знаннями від університетських викладачів, особливо української та зарубіжних літератур, володіючи кількома іноземними мовами та маючи вже за плечима певні творчі здобутки, Михайло Івасюк в 1964 році розпочав нову сторінку у своїй біографії – його запросили на посаду викладача кафедри історії української літератури. Тут він знайшов уважних поціновувачів своєї творчості в особі завідувача кафедри професора Лесина В. М. та колег Романця О. С., Косяченка В. Т., Мельничука Б. І.

В університеті М. Івасюк почав займатися й науковою діяльністю. Тут стали в пригоді мамині казки, пісні та розмови з батьком про визначних буковинських суспільних, культурних діячів. У 1972 році захистив кандидатську дисертацію про життя і творчість Сильвестра Яричевського, а в 1974 році йому присвоєно звання доцента. На цій посаді пропрацював аж до виходу на заслужений відпочинок в 1987 році. Михайло Григорович був улюбленим викладачем сотень, а то й тисяч випускників філологічного факультету. Він читав курси з історії української літератури кінця XIX – початку XX ст., з історії літературного процесу на Буковині, спеціальний курс, присвячений його улюбленій поетесі – Лесі Українці.

Під час праці у виші доцент Івасюк М. Г. керував університетською літературною студією імені Степана Будного, з якої вийшли відомі українські письменники – Марія Матіос, Борис Бунчук, Володимир Вознюк, Віра Китайгородська та ін.

М. Івасюк до останнього подиху був активним у письменницькій, громадсько-культурній роботі. Він відійшов у засвіти 5 лютого 1995 року,

похований у Чернівцях на меморіальному кладовищі по вулиці Зеленій, де знайшли вічний спочинок Юрій Федькович, Сидір та Григорій Воробкевичі, Євгенія Ярошинська, Ольга Кобилянська та багато інших визначних діячів Буковини. Пам'ять М. Г. Івасюка пошанована тим, що його іменем названа Чернівецька обласна універсальна наукова бібліотека, у Чернівецькому обласному меморіальному музеї Володимира Івасюка знаходяться матеріали, які пов'язані з життям і творчістю письменника.

1.2.Входження письменника в український літературний процес 50-90 р. XX ст.

Творчий шлях Михайла Івасюка як письменника розпочався в надзвичайно складних історичних обставинах 30-х років XX ст., які кардинально вплинули на його майбутнє життя та художню творчість. Коли М. Івасюк повернувся із заслання на рідну Буковину, то вона вже входила до складу УРСР. Відповідно, як творча особистість Михайло Григорович стежив за всеукраїнським літературним процесом, який з другої половини 40-х років активізується. На догоду політичній системі зазвучали голоси молодих письменників воєнного і повоєнного покоління. У 1948 році відбувся II-й з'їзд письменників України, який нібито накреслив план дій у літературному житті. У той же час почався відчувати тиск на письменників – як писати і про що писати. Наприкінці 40-х – на початку 50-х років було видано ряд урядових постанов, в яких піддавалися критиці окремі періодичні видання, твори деяких письменників нібито за ідеологічні відхилення від курсу партії. Яскравим прикладом тому було в 1951 році звинувачення В. Сосюри у націоналістичному збоченні за вірш «Любіть Україну».

У 50-х роках на західноукраїнських землях відчутним був спротив населення штучному насаджуванню владою комуністичного способу життя. За непокору владі, як і в 30-ті роки, чимало патріотично налаштованих діячів розплачувалися арештами і висилками на північні окраїни росії. Отже, митцям доводилося творити в задушливій атмосфері несвободи.

Певна відлига в суспіно-культурному житті настала лише наприкінці 50-х років, коли закінчилася епоха сталіна і його продовжувача берії. Тоді у літературі з'явилися шістдесятники – Василь Симоненко, Іван Драч, Іван Дзюба, Ліна Костенко та багато інших національно свідомих письменників.

У такій задушливій атмосфері українського літературного процесу з'явився зі своїми творами М. Івасюк, який полишив творити поезію і заявив про себе у прозі. У цей період більшої ваги набирає літературна діяльність М. Івасюка як обнадійливого прозаїка. Перехід був закономірним, оскільки прозові жанри давали більше можливостей для розкриття складних життєвих ситуацій, для аналізу характерів, для художнього відтворення історичних подій.

Колишній доцент кафедри української літератури Микола Іванович Юрійчук згадує у статті «Він добре знав історію рідного краю» [106, с.170-171] як йому «у далеких 1957-1958 рр. за дорученням кафедри... випало читати й рекомендувати до друку в чернівецькій пресі ранні твори письменника – повість «Чуєш, брате, мій» та оповідання «Букет тюльпанів» і «Примара». Вкарбувалися в пам'ять тогочасні зустрічі з автором, тоді кіцманським учителем. Спогад зберіг якнайкраще враження про нього – як про людину скромну, надзвичайно працьовиту й вимогливу до себе, до свого художнього слова». Справді, в 1957 році в альманасі «Радянська Буковина» вийшов скорочений варіант повісті «Чуєш, брате, мій...». Цей твір благословила у світ відома письменниця Ірина Вільде. Це було надзвичайно важливе творче досягнення для початкуючого прозаїка, оскільки визнання досвідченого майстра слова засвідчило художню вартість його творчості та перспективність подальшого розвитку. Невдовзі з цієї повісті виріс виданий у 1960 році в Києві роман «Червоні троянди», за який М. Івасюка було прийнято до Спілки письменників України в 1962 р. Роман став першим значним прозовим твором письменника, який привернув увагу критики та читачів. Тематика ранніх творів була тісно пов'язана з проблемами тогочасної дійсності, з життям простих людей, з їхніми радощами та стражданнями, з моральними

конфліктами епохи. Автобіографічні мотиви в цих творах виявлялися через зображення характерів, які формувалися в складних історичних обставинах, через проблематику взаємовідносин інтелігенції та влади, через конфлікти між особистими переконаннями та суспільним життям.

У 1963 році світ побачила наступна книга письменника – збірка оповідань «Відламана галузка». Вона засвідчила поступове зростання майстерності прозаїка в жанрі малої прози та його здатність до психологічного аналізу характерів своїх героїв. Вміщені у збірці оповідання відзначалися психологічним проникненням автора у внутрішній світ героїв, тонким відчуттям життя, умінням акцентувати увагу на художніх деталях та передавати настрої через певні життєві ситуації. Саме на таких сторонах оповідань акцентували критики, особливо на вмінні автора передати психологічний стан персонажів, показати їхні моральні пошуки та людські стосунки. Автобіографічні мотиви в оповіданнях збірки «Відламана галузка» проявлялися у вмінні відтворити автором дух епохи, образи людей із реального кола йому знайомих, через ситуації, що переживалися з його власним досвідом. Збірка засвідчила формування індивідуального творчого почерку М. Івасюка, здатність поєднувати реалістичне зображення з ліричними нотами, соціальну проблематику з психологічним аналізом. Вхідження М. Івасюка в українську літературу відбувалося поступово, через постійне вдосконалення майстерності та розширення тематичного діапазону творчості.

Працюючи на університетській кафедрі М. Івасюк успішно поєднував викладацьку працю із письменницькою творчістю. Наступними художніми книгами нового періоду стали повісті «Двобій» (1967) та «Весняні громовиці» (1970), які засвідчили подальше зростання письменницького таланту автора та поглиблення автобіографічних мотивів у його творчості. У цих творах все більше виявлялися особисті переживання письменника, пов'язані з його досвідом життя на Буковині, з його розумінням історичних процесів, з моральними роздумами про призначення людини та інтелігенції.

Автобіографічне начало проявлялося не лише в конкретних життєвих ситуаціях, але й у способі мислення героїв, у їхнім ставленні до традицій, у розумінні суспільних процесів. Письменник зумів органічно поєднати особистий досвід з широкими соціальними узагальненнями, створити переконливі характери, які втілювали типові риси епохи. Особливе місце в творчості цього періоду займає зображення буковинського життя, традицій і звичаїв рідного краю, мови та ментальності його мешканців. М. Івасюк виявив себе як майстер психологічного портрета, вміючи показати складність внутрішнього світу своїх героїв, їхні морально-етичні пошуки, внутрішні конфлікти. Його проза відзначалася ліричним началом, філософськими роздумами про життя.

70-ті роки були для М. Івасюка новим сходженням до вершини його художньої майстерності та розширення тематичного горизонту творів. У ці роки буковинський автор створив романи «Вирок» (1975) і «Серце не камінь» (1978), які засвідчили зрілість письменника. У них автобіографічне начало набуло особливої художньої сили, оскільки письменник зміг органічно поєднати особистий досвід з широкими соціальними узагальненнями, створити багатопланові твори, які розкривали складність епохи через долі конкретних людей. Автобіографічні мотиви виявлялися через систему образів, через проблематику творів, через авторське ставлення до зображуваних подій. Письменник не приховував свого особистого досвіду, але трансформував його в художні образи, надавав йому узагальнюючого значення.

До видання роману «Серце не камінь» передмову «Уже пора сказати слово...» написала Ірина Вільде. Зокрема, вона зазначила: «Роман «Серце не камінь» ще раз переконує нас, що Михайло Івасюк – письменник, який має свою улюблену тему, свій стиль і художницьке світобачення» [14, с.8]. Отож, улюбленою темою для автора стало життя Північної Буковини 30-х – початку 40-х років, оскільки це були часи складні в суспільно-політичному відношенні, але цікаві для письменника. Першооснову роману склала повість «Двобій». Авторіві довелося чимало попрацювати над сюжетом, значно збільшити обсяг

твору (додано десять розділів), поглибити характеристику образів-персонажів, зокрема головного героя Юрія Зварича. Трансформація повісті у роман видалася вдалою. На думку Ірини Вільде, творчою вдачею М. Івасюка став образ Катерини Одотюк, який в романі стає одним із центральних. У цілому письменниця підсумовує: «Роман «Серце не камінь» свідчить, що його автор – майстер широкого епічного полотна й виразного психологічного малюнка. Впадає в око те, що він просто закоханий у своїх позитивних героїв [...]. Письменник шукає в кожному персонажі, крім політичних переконань, етичні якості. Людина високоморальна у стосунках з іншими людьми є надійна й витривала у найскрутніших ситуаціях» [14, с.8-9].

Роман писався в епоху розгулу радянської влади, то й, зрозуміло, що автор не мав можливості показати той спротив насильницькій колективізації в сільському господарстві Буковини, який чинився з боку національно свідомого населення.

Останнім твором, в якому М. Івасюк звернувся до змалювання подій 30-х-40-х років на Буковині став роман «Вирок» (1975-й рік журнальна публікація, 1977-й книжкова). У тринадцяти розділах твору автор повертає нас до подій літа 1943 року в одному з українських містечок Підлісянці. Сюжет зводиться до того, що фашисти звинувачують групу місцевих мешканців у зв'язках з партизанами, з цієї причини їх ведуть через усе місто на розстріл. Але коли доходять до місця розстрілу, то приречених врятовують партизани. Тобто, вирок звалюється на голови самим убивцям.

Новий етап творчості М. Івасюка розпочався в 80-х роках, коли він звернувся до історичної тематики. В історії української літератури ХХ століття за редакцією В. Дончика зазначено, що поволі протягом 70-х років знімалися заборонні знаки з історичних тем і, відповідно, набував кількісного нарощування роман історичний та історико-біографічний. «Врешті, з появою національно виразного літературного явища – роману у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай» (1979, 1982) на початок 80-х років окреслювалося цілком

чітке жанрово-тематичне утворення : український історичний роман» [59, с.30]. Серед названих творів таких, як «Роксолана» (1979), «Я, Богдан» (1983) П. Загребельного, «Вода з каменю» (1982) і «Четвертий вимір» (1984) Р. Іваничука, «На полі смиренному» (1983) Вал. Шевчука згадано роман «Балада про вершника на білому коні» (1980) чернівецького автора Михайла Івасюка. Через сім років у видавництві «Карпати» вийшов другий історичний роман «Лицарі великої любові» (1987). Б. Мельничук зазначав, що ці два історичні романи М. Івасюка справедливо вважали на той час «найбільшим дотеперішнім художнім набутком, творів, що здобули і найширший, і найдавший резонанс» [84, с.205].

М. Івасюк виявився другим після Осипа Маковея письменником, який звернувся до історії Буковинського краю. О. Маковей у повісті «Ярошенко» звернувся до художнього опису відомої історичної битви під Хотиним 1621 року. Що ж до подій середини і другої половини ХУІІ століття на Буковині, то вони залишалися забутими у художній літературі.

Романна дилогія «Балада про вершника на білому коні» та «Лицарі великої любові» стала значним явищем в українській історичній прозі та засвідчила здатність письменника працювати в різних жанрах і тематичних напрямках. У цих творах письменник розгорнув широку панораму боротьби буковинців за кращу долю в другій половині ХУІІ століття і реабілітував народного ватажка Мирона Дитинку, показавши, що це був не «розбійник», як твердили деякі молдавські літописці, а справжній лицар з благородними і високими пориваннями, великий і в любові до рідної землі, і в коханні до прекрасної подруги Артемії. Дилогію прихильно сприйняли як в Україні, так і за її межами, про неї писали в Канаді в українських виданнях.

Автобіографічні мотиви в історичних романах виявлялися через ставлення автора до історичних подій, через його розуміння національно-визвольної боротьби, через особисті симпатії та антипатії, через проектування на історичний матеріал власного досвіду боротьби за національну гідність. Письменник бачив в історичних героях своїх сучасників, проектував на них

власні переживання та роздуми про долю українського народу, про роль особистості в історії, про моральні засади національно-визвольної боротьби.

У 80-ті - на початку 90-х років М. Івасюк звертається до теми Півночі, підказаної його вимушеним перебуванням на берегах Печори під час заслання. Роман «Пташка піднебесна» (1984), написаний на матеріалі життя лікарні, де працював автор під час ув'язнення, акцентував на моментах людяності в екстремальних умовах, на здатності людини зберігати моральні цінності навіть у найскладніших обставинах.

Кульмінацією творчості М. Івасюка та найяскравішим втіленням автобіографічних мотивів стали твори, присвячені трагічній загибелі сина Володимира, видатного українського композитора. На схилі віку письменник опублікував у журналі «Жовтень» (1988, № 9-10) повість «Монолог перед обличчям сина», якій належить особливе місце серед численних історико-біографічних творів того десятиріччя. Це не просто повість-біографія, а повість-реквієм, повість-зойк, пронизана щемливою батьківською любов'ю та безмежним горем від втрати найдорожчого. Автобіографічні мотиви в цьому творі досягли найвищого емоційного напруження, оскільки особистий біль письменника перетворився на загальнолюдську трагедію, на художнє свідчення про силу батьківської любові та глибину людського страждання. Поетичний цикл «Елегії для сина» (1991) та поема «Привиди» стали своєрідним підсумком творчого шляху письменника та найяскравішим втіленням автобіографічного начала в його творчості. У цих творах через особисту трагедію автор зміг висловити загальнолюдські почуття любові, втрати, надії, віри в безсмертя людської душі. Роман «У царстві вертухаїв», фрагменти якого друкувалися в періодиці, а окремою книжкою вийшов у 2008 році, постав як художнє свідчення про жахи сталінської репресивної системи.

У цьому творі автобіографічні мотиви пов'язані з особистим досвідом письменника в радянських таборах, з його роздумами про природу тоталітарної влади, про моральні засади людського існування в умовах несвободи. Письменник не просто відтворював власні спогади, а створював

художньо переконливу картину епохи, розкривав механізми функціонування репресивної системи, показував, як вона деформувала людські душі, руйнувала моральні цінності. Водночас він засвідчив незламність людського духу, здатність зберігати гідність навіть у найжорстокіших умовах. Творчість М. Івасюка 50-90-х років засвідчила поступове зростання ролі автобіографічних мотивів - від епізодичних включень у ранніх творах до домінантного значення в пізній творчості, коли особистий досвід письменника став основою для створення художніх творів загальнонаціонального значення.

1.3.Наукові здобутки Михайла Івасюка

Наукова діяльність Михайла Івасюка розпочалася в 1964 році, коли він був зарахований у штат викладачів на кафедру української літератури Чернівецького державного університету, де йому довелося поєднувати письменницьку творчість з науково-педагогічною роботою. Високий рівень філологічної підготовки, знання кількох європейських мов (французька, румунська, німецька, латинь), глибоке розуміння літературного процесу, широкий культурний кругозір дали йому можливість понад двадцять років успішно працювати на університетській кафедрі. Спочатку він працював у ранзі старшого викладача - викладав курси з української літератури, фольклористики, літературознавства, методики викладання літератури. Важливо, що студенти відразу високо оцінили заняття Михайла Григоровича за глибину знань, за вміння поєднувати наукову виваженість з манерою викладу, за привертання уваги слухачів до складних теоретичних проблем. Педагогічний талант М. Івасюка виявлявся в умінні передавати знання так, щоб вони ставали надбанням не лише розуму, а й серця студентів, формували їхній професійний світогляд і наукове мислення. Його лекції з фольклористики були особливо популярними серед студентів, оскільки ґрунтувалися на глибокому знанні народної творчості, на розумінні її ролі в формуванні національної культури та літературної традиції.

У педагогічній діяльності М. Івасюк виявляв особливе ставлення до української культури, через переконання в важливості збереження національних традицій, через розуміння ролі освіти у формуванні національної свідомості. Викладацька робота стала для письменника не лише професійною діяльністю, а й формою служіння українській культурі, способом передачі духовних цінностей молодому поколінню. Він виховав не одне покоління філологів, які згодом працювали в школах, університетах, наукових установах, продовжуючи справу свого вчителя. Упродовж своєї педагогічної кар'єри (1964-1987) М. Івасюк передавав свої знання з філології студентам, формуючи їхній професійний світогляд і наукове мислення, прищеплюючи любов до української літератури та культури. Його педагогічна праця була органічно пов'язана з письменницькою творчістю, оскільки досвід викладання літератури збагачував його розуміння літературних процесів, а письменницька практика допомагала краще розуміти специфіку художньої творчості. Лекції М. Івасюка нагадували декламацію художніх творів, настільки яскраво і образно він умів розповідати про літературу.

Найбільшим науковим досягненням М. Івасюка став захист у 1971 році кандидатської дисертації про життя і творчість Сильвестра Яричевського (1871-1918), відомого українського письменника, педагога і культурного діяча на межі XIX і XX століть. Вибір теми для наукового дослідження не був випадковим – С. Яричевський був тією постаттю, яка пов'язувала М. Івасюка з рідним краєм – Кіцманщиною, з культурно-літературними традиціями Буковини в цілому. Як уже зазначалося, батько письменника особисто знав Яричевського, розповідав про нього синові, що сформувало особливий інтерес до цієї постаті. Дисертаційне дослідження стало результатом багаторічної наукової роботи, глибокого вивчення архівних матеріалів, аналізу творчої спадщини письменника в контексті епохи. Про копітку підготовчу роботу над темою про С. Яричевського свідчить листування дисертанта. Відомий літературознавець Федір Погребенник у листі від 27 червня 1967 року писав М. Івасюку щодо вибору теми дисертації: «Це постать [С. Яричевський – Г. І.]

хоч і не видатна, а все ж помітна, зокрема на літературному буковинському тлі». Вчений радив дисертантові на що звернути увагу в майбутній роботі – підготувати на початку загальний начерк життя і творчості, а також взяти до уваги й німецькі публікації С. Яричевського – статтю про українську літературу, брошуру про Т. Шевченка [109, од. зб. 091].

М. Івасюк зумів створити цілісний портрет Яричевського як письменника, педагога, громадського діяча, показати його роль у розвитку української культури на Буковині.

Готуючи дисертацію про С. Яричевського, М. Івасюк добре вивчив архівні матеріали про письменника і, як результат, опублікував понад десять наукових статей, які були опубліковані до захисту і після захисту дисертації у республіканському науковому збірнику «Українське літературознавство» [43, с. 38-42], в журналі «Жовтень» [44, с. 115-118], а також з доповідями дисертант виступав на наукових конференціях в Чернівецькому університеті, про що свідчать тези виступів, опубліковані у відповідних збірниках [40, 41, 42].

Дисертація М. Івасюка мала не лише наукове, але й культурно-просвітницьке значення, оскільки вперше в українському літературознавстві була створена цілісна праця про цього видатного буковинського діяча. Дослідження базувалося на широкій джерельній базі, включало аналіз творчості Яричевського в контексті української літературної традиції, розкривало його зв'язки з провідними діячами української культури.

Автор зумів показати еволюцію творчості письменника, проаналізувати особливості його художньої манери, визначити місце в історії української літератури. Особливу увагу в дисертації було приділено педагогічній діяльності Яричевського, його ролі у вихованні молодого покоління української інтелігенції на Буковині. Після захисту дисертації в Одеському університеті в 1971 році М. Івасюку було присуджено науковий ступінь кандидата філологічних наук та з часом присвоєно звання доцента. Він продовжував наукову роботу, публікуючи статті з проблем української літератури, фольклористики, буковинознавства. Його наукові праці

відзначалися глибиною аналізу, широтою культурно-історичного контексту, органічним поєднанням наукової точності з художністю викладу. Таким чином М. Івасюк став найкращим знавцем життя і творчості С. Яричевського. До нього навіть почали звертатися за порадою інші дослідники. Так стає відомо з листування письменника, що до нього в 1975 році зверталася професор Бухарестського університету Магдалена Ласло-Куцюк з проханням надати певні матеріали і свої статті про С. Яричевського, твори якого вона готувала до видання в Румунії [109, од. зб. 975].

Другим важливим напрямком наукової діяльності М. Івасюка вважаємо дослідження життя і творчості українського письменника з Буковини Сидора Івановича Воробкевича (1836-1903), який виступав у літературі під псевдонімом Данило Млака і який також був пов'язаний з Кіцманем. Михайло Григорович відчував свій обов'язок донести читачам слово свого земляка. Наприкінці 70-х- на початку 80-х років науковець багато сил і часу віддав зборіві, упорядкуванню творів Сидора Воробкевича. Ця робота увінчалася успіхом лише в 1986 році, коли українці відзначали 150 років від дня народження Жайворонка Буковини. У видавництві «Карпати» вийшла книга «Сидір Воробкевич. Твори», яку упорядкував, підготував тексти, написав вступну статтю та примітки М. Г. Івасюк.

У вступній статті «Жайворонок рідного краю» до виданої книги М. Івасюк дав розгорнуту інформацію про життєвий шлях письменника та охарактеризував його творчість як поета, прозаїка та драматурга. Таким чином читачі змогли відразу познайомитися зі всіма жанрами творчості С. Воробкевича. Це було друге найповніше видання творів буковинського письменника, композитора, педагога, фольклориста і церковнослужителя в другій половині ХХ століття. У цьому виданні М. Івасюк найширше представив поезію С. Воробкевича, яку поділив у такі розділи: «Над Прутом», «Пісні без назв», «Думки», «Балади і оповідання», «Чом красна Буковина», «Жартівливі вірші». Розділ «Прозові твори» представлені 15 творами, серед яких є оповідання, художні нариси, гумористичні твори. У розділі

«Драматичні твори» вміщено п'єси «Гнат Приблуда», «Новий двірник», «Пан мандатор». Вважаємо, що цінними є надруковані у книзі автобіографічні матеріали та 6 листів С. Воробкевича, адресованих до редакції журналу «Нива» (1865 р.), до Д. Танячкевича (1865) та 4 листи до Юрія Федьковича (усі датовані 1876 роком).

Як засвідчує листування Михайла Григоровича, книга мала успіх серед читачів і літературознавців та письменників. Упорядникові писали такі відомі літературознавці і письменники, як Станіслав Тельнюк, Володимир Качкан, Роман Іваничук, Володимир Полєк та ін. Наприклад С. Тельнюк так писав у листі від 23 вересня 1986 року: «Понад тридцять друкованих аркушів, 23 тисячі поетичних, прозових, драматичних рядків, - і все це зібрано, підготовлено до друку, прокоментовано Вами. Блискуча передмова, словничок / як на мене, то міг би бути й докладніший, нарешті, саме художньо-технічне оформлення, - все це тішить і розум, і серце. Тираж – що ж, тираж міг би бути й більший, ніж 12 тисяч примірників, - але це вже збитки нашого «планування», за яким безграмотні й антипатріотичні люди [...]. Спасибі Вам, Михайле Григоровичу, за це чудове видання» [106, од. зб. 1622].

Третім важливим напрямом наукової діяльності М. Івасюка стала фольклористика, яка органічно поєднувалася з його письменницькою творчістю та педагогічною роботою. Інтерес до народної творчості формувався в нього з дитинства під впливом матері, яка добре знала фольклорні скарби Буковини. Пізніше цей інтерес поглибився завдяки науковому вивченню фольклору, розумінню його ролі в формуванні національної культури та літературної традиції. М. Івасюк збирав і досліджував буковинський фольклор, аналізував його специфіку, зв'язки з загальноукраїнською фольклорною традицією. Його фольклористичні дослідження мали важливе значення для вивчення духовної культури Буковини, для збереження народних скарбів, які поступово зникали під впливом урбанізації та глобалізації.

Перу М. Івасюка належать записи сотень перлин народної творчості, які він здійснив у селах Буковини, Прикарпаття та Закарпаття. Фольклорист віддавав перевагу оповідним жанрам – казки, перекази, легенди. У 1968 році в Ужгороді побачила світ перша збірка казок «Казки Буковини. Казки Верховини», упорядкована М. Івасюком. У передмові до книги упорядник писав: «Ця збірка вводить нас у світ казок Буковини та Закарпаття. Попереду знайомство з героями, які в пошуках щастя зустрічають соціальне зло і стихійне лихо, але борються і перемагають. [...] Іди, наша казко, подруго вродлива, одягнена в святковий стрій абетки, немов луна, зеленими дорогами сонячного краю до радісних людей. Оточуй мріями, мов човниками голубими, даруй слова, як білі птиці, і стій на чатах мого серця» [60, с.4-5]. М. Івасюк звертається до казки як до живої істоти, вважаючи, що вона – це дух народу. Казка відіграла важливу роль і в житті автора «Заспіву», про це він говорить такими словами: «...Ти, моя вродлива казко, йдеш росяними нивами і пляями опришків і сієш сміх. О, ти не плетиво пригод, а пісня розумові сина Карпат, що виріс із цієї української землі, великий в доброті своїй і благородстві. Ти була блакитна кладка його душі до величі Шевченківської мови і тайни шелесту дібров» [60, с.6].

Казки у збірці упорядник-фольклорист поділив на дві групи – побутові та фантастичні, які в свою чергу поділяються на казки Буковини та казки Верховини. До першої групи (побутові казки Буковини) відносить такі казки: «Цісар рохкає», «Дяк-злодій і піп-ворожбит», «Про опришка Шугая», «Шепелява Марія» та ін.; до другої (фантастичні казки Буковини) – «Іванко – цар звірят», «Сестра і закляті брати», «Про чорта і багацьку торбу», «Сльози» та ін. У книзі зазначається, що 4 казки записані від матері Олександри Івасюк, решта – від В. Дяконюка, І. Янчук, Г. Ковбиша, К. Германа, М. Колотилюк, Г. Гасяка, І. Ферлая. Записи казок зроблені на Кіцманщині, Вижниччині та Путильщині.

До «Казок Верховини» увійшло 14 казок, що записані на Закарпатті. Вказано, що ці казки були записані П. Лінтуром, В. Гнатюком та В.

Мордованцем, а також В. Іваньо, П. Лизанцем, О. Маркушем, М. Яськом, П. Совою.

Збірка «Казки Буковини. Казки Верховини» містить 51 казку загалом: 26 – «Казки Буковини» (записані М. Івасюком) і 25 «Казки Верховини» (записані різними авторами).

У 1971 році Михайло Івасюк разом зі Степаном Далавураком упорядковували збірку казок «Чарівне горнятко». Записані твори, що увійшли до книги були записані згаданими упорядниками та ще фольклористами з Івано-Франківщини Володимиром Бандураком та Степаном Пушиком. У вступній статті М. Івасюк знову опoетизовує, одухотворює жанр казки, він пише: «Казка мовила, що дуби кланяються тільки бурям – а вона сама була частиною тієї бурі, що звівала сонливість і смутки з людських облич. Казка завжди сповнена сили, як зернина – сонця, її небо покрите зорями, а неспокій порушує супокій каміння, робить лють швидкою, як струмки безкидів» [105, с.3]. С. Далавурак та М. Івасюк записали 59 казок, а В. Бандурак 14 казок, С. Пушик 17 казок. Найбільше казок записав М. Івасюк у Снятинському районі (40 казок), а також по кілька у Косівському, Коломийському, Надвірнянському та Городенківському районах.

Оригінальність казок збірки «Чарівне горнятко» в тому, що вони вирізняються покутським та гуцульським діалектами. Автори подають словничок маловідомих, діалектних слів.

Скарбницю українських казок М. Івасюк збагатив збіркою «Казки Буковини» (1973). У вступі упорядник запрошує читачів до світу казки: «Коло гірської ватри присядь із нами, друже, послухати слово дивне, що створив непідкупний творець – простий народ. Се тільки одна з книг; з її сторінок долинає то сива карпатська давнина, то незабутнє у віках вчора, то висока людська фантазія, що не мирить добра зі злом, то всепідкоряюча музика, в якій на прю із самою смертю стає кринично чисте кохання...» [61, с.2].

«Казки Буковини» складаються з двох частин – «Буковина сміється» (65 казок) і «Буковина оповідає» (35 казок). Щодо прешої частини, то 41 казка

записана на Кіцманщині, решта в селах Заставнівського, Вижницького, Хотинського, Путильського, Кельменецького, Сторожинецького та Новоселицького районів. Вміщено також 9 казок, що записані упорядником від своєї матері Олександри Івасюк. У частині «Буковина оповідає» лівова доля казок записана на Кіцманщині – 17 казок, а також у Садгорі та Заставнівському, Хотинському, Вижницькому, Кельменецькому та Новоселицькому районах.

Казки збірки М. Івасюк згрупував у три тематичні групи:

- 1) соціально-побутові («Бідний і багатий», «Цісареві цапи», «Панський коц»);
- 2) фантастично-героїчні («Торба з діамантами», «Як багач покався»);
- 3) казки про тварин («Лисиця і Кіт», «Пес і вовк»).

Як правило, у цих казках порушені соціальні проблеми, критика панівної верхівки суспільства, звучить віра у переможність добра над злом.

«Золота карета» (2007) – остання збірка, до якої увійшли казкові перлини з попередніх збірок М. Івасюка. Її упорядкувала донька – Галина Івасюк-Криса. У цій книзі казок Г. Івасюк-Криса розмістила передмову М. Івасюка із збірки «Казки Буковини» «Коло гірської ватри...», додала словник із 178 маловживаних слів. Кількісно збірка налічує 31 казку, 8 з них надруковані вперше.

Насправді М. Івасюк готував цю чергову збірку до видання, але не встиг доопрацювати і подати до видавництва У 2002 р. видавництво надрукувало один примірник «Золотої карети» для вчитки, а в 2007 році доповнена збірка упорядницею-донькою побачила світ.

Отже, на рахунку Михайла Івасюка опрацьовані, систематизовані упорядковані ним чотири збірки українських народних казок, якими він здобув собі визнання як збирач перлин народної творчості та фольклорист-науковець. Вважаємо, що на Буковині він перевершив своїх попередників-фольклористів за кількістю та науковим осмисленням такого жанру фольклору, як казка і вніс вагому лепту в загальноукраїнську скарбницю казок.

Буковинознавство стало ще одним важливим напрямом наукової діяльності М. Івасюка, який органічно впливав з його глибокої любові до рідного краю та розуміння його особливого місця в українській культурі. Письменник-науковець досліджував історію української літератури на Буковині, творчість буковинських письменників, культурні традиції регіону, їх зв'язки із загальноукраїнським культурним процесом. Його статті, виступи на наукових конференціях про українське письменство Буковини (Ірину Вільде, Опанаса Шевчукевича, Миколу Нагуляка, Зиновію Канюк, Остапа Вільшину та ін.) мають важливе значення для формування цілісного уявлення про розвиток української культури краю.

Великий внесок Михайла Івасюка до літературно-мистецької скарбниці Буковини був відзначений престижними обласними літературними, мистецькими преміями імені Дмитра Загула (1992), імені Сидора Воробкевича (1993). Ці нагороди засвідчили визнання його заслуг перед українською культурою, оцінку його внеску в розвиток української літератури та науки.

У 1998 році, через три роки після смерті письменника, ім'я Михайла Григоровича Івасюка було присвоєно Чернівецькій обласній науковій бібліотеці, що стало заслуженою данню пам'яті видатному діячеві української культури. Це рішення символічно підкреслило значення М. Івасюка не лише як письменника, але й як науковця, педагога, просвітителя, людини, яка присвятила своє життя служінню українській культурі.

Висновки до першого розділу

Михайло Григорович Івасюк (1917-1995) пройшов довгий і складний життєвий шлях у своєму формуванні як індивідуальна творча особистість. На засади його літературно-естетичного світогляду мала вплив низка родинних, побутових політичних, суспільних, культурних обставин.

Його глибоко національний світогляд формувався насамперед під впливом родинного виховання. Мати, як знавець багатств усної народної творчості, заклала у ньому любов до рідного слова - народної пісні, казки,

переказу, легенди тощо. Батько, як селянин-трудівник, грамотна людина для свого часу, привив синові любов до праці, до збереження культурних традицій, історії рідної Буковини і Кіманщини зокрема – первісного джерела, що постійно живило творчість письменника.

Друга обставина, що вплинула на світогляд М. Івасюка – це здобуття ним освіти, спочатку в обставинах румунської влади на Буковині в 30-х роках ХХ ст. Світоглядні позиції юного школяра, непогодження з педагогами щодо навчання в Кіцманській школі чужою мовою посилили його тяжіння до українського слова і культури. Саме у кіцманський ранній період школяр дізнався від батька про Івана Франка, педагога і письменника Сильвестра Яричевського, братів Сидора та Григорія Воробкевичів, які у майбутньому стали об'єктами його наукових студій. З батьківських вуст він начувся про тяжку історичну долю буковинців.

Під час навчання в 30-х роках у Чернівецькій гімназії М. Івасюк зазнавав тиску з боку румунських вчителів, але він вистояв, ще більше загартував свій національний характер. Наполегливість у навчанні довели його небуденний характер – він один із небагатьох випускників гімназії склав «матуру», що відкривало йому шлях до університету. На 30-ті роки припадають перші віршовані публікації юного поета.

Трагічна і надто важлива сторінка в житті М. Івасюка – відбування заслання на Півночі росії, на берегах Печори (1940-1946). Складні життєві перепетії загартували його. Окремі люди, яких він зустрів на засланні, зрозуміли ні в чому невинного хлопця і допомогли здобути фах фельдшера, допомогли з роботою. Північ дала М. Івасюкові теми для майбутніх творів, в яких яскраво проступають автобіографічні мотиви (романи «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв»).

50-ті роки – це період входження М. Івасюка в український літературний простір зі своїми творами – повість «Чуєш, брате мій» (1957), роман «Червоні троянди» (1960).

60-ті-80-ті роки – це остаточне утвердження письменника у літературі, особливо у розробці історичної тематики (повісті «Двобій» (1967), «Весняні громовиці» (1970), романи «Вирок» (1975), «Серце не камінь» (1978), «Балада про вершника на білому коні», «Лицарі великої любові» (1987)).

Праця на посаді викладача кафедри української літератури спонукала М. Івасюка зайнятися науковою та фольклористичною діяльністю. Як результат – захист кандидатської дисертації про життя і творчість Сильвестра Яричевського (Одеса, 1971), підготовка та видання творів Сидора Воробкевича (1986), збір, систематизація та упорядкування чотирьох збірок українських казок (1968, 1971, 1973, 2007).

Отже, такими були життєві обставини, при яких формувалася творча індивідуальність поета, прозаїка, фольклориста і педагога М. Г. Івасюка.

РОЗДІЛ II

ОБРАЗ СИНА У ТВОРАХ БАТЬКА

2.1. «Монолог перед обличчям сина» - своєрідна сповідь-розмова батька з сином.

24 квітня 1979 року до родини Івасюків надійшла тривожна звістка. У центрі Львова, неподалік консерваторії, зник легендарний композитор, автор «Червоної рути» та багатьох інших пісенних хітів 70-х років Володимир Івасюк. Деякі джерела твердили, що його нібито силоміць посадили до автомобіля невідомі особи і вивезли у невідомому напрямку. Ця до безтями болюча звістка вразила насамперед серця рідних і насамперед батька Михайла Григоровича. Адже упродовж місяця не було жодної інформації про місце перебування сина. Лишень 17 травня тіло Володимира вдалося знайти у Брюховицькому лісі поблизу Львова.

22 травня на Личаківському кладовищі у Львові відбувся велелюдний похорон композитора, який став мовчазним протестом проти існуючої на той час компартійної влади. За спогадами М. Івасюка, на цей траурний захід до будинку Володимира у Львові прийшло приблизно 50 тисяч осіб. Ця трагедія сталася у розгул комуністичної тиранії, коли за найменші прояви національних почуттів можна було потрапити за ґрати, студентів виключали з вишів. На жаль, кримінальна справа, яка була відкрита у зв'язку зі смертю Володимира Івасюка не дала відповіді про правдиву причину смерті совісті української нації.

Творчість Михайла Івасюка, як письменника, нерозривно пов'язана з найбільшою родинною трагедією - втратою сина - композитора Володимира Івасюка. Родинна трагедія стала переломним моментом у житті батька письменника та визначила специфіку його пізньої творчості. Він тривалий час виношував і роздумував над створенням правдивого твору про сина, збирав

найрізноманітніші матеріали (рукописи, листи, спогади, фото тощо) про його життя – від народження і до смерті.

Письменник Мирослав Лазарук – колишній журналіст та директор меморіального музею В. Івасюка в Чернівцях, у передмові до третього видання повісті 2012 року згадує, що йому рукопис твору попав до рук весною 1987 року, коли М. Івасюк готував його до публікації у львівському журналі "Жовтень" (нині – «Дзвін»). Редакція буковинської газети «Молодий буковинець» переконала автора, щоб спочатку помістити в часописі кілька частин, бо ж в цьому виданні свого часу було вміщено першу публікацію про молодого композитора та його «Червону руту». Так на сторінках «Молодого буковинця» з 29 серпня по 14 листопада 1987 року з'явилося 18 подач тексту частин твору. М. Лазарук пише: «Пригадую часи співпраці з письменником. Бо ж знайомив його з кожною газетною публікацією. Він дуже старанно ставився до моїх правок, як рівний із рівним. Ми спільно відшуковували фотографії до кожної публікації. Мене надзвичайно вразило те, що М. Івасюк зберігав усе про свого сина Володимира: фотоальбоми, публікації, листи, інші документи. Я ще тоді подумав, це ж готові матеріали для майбутнього музею, який відкриють у Чернівцях аж 1996 року, в тій же квартирі, де мешкав композитор перед переїздом до Львова і де ми так часто зустрічалися з його батьком Михайлом Григоровичем» [71, с.4]. Для публікації у «Жовтні» М. Івасюку довелося ще чимало попрацювати на вимогу редакції і лише в 9-10 числах журналу за 1988 рік повість була надрукована.

«Монолог перед обличчям сина» є унікальним зразком автобіографічної прози, де батько веде діалог зі своїм сином, що відійшов у засвіти. Це не просто спогади - це глибока психологічна сповідь, що розкриває внутрішній світ батька, який намагається зрозуміти і прийняти незворотність втрати. Жанрова природа "Монологу перед обличчям сина" є складною та багатошаровою. Цей твір поєднує в собі риси автобіографії, спогадів, листа та філософської медитації. Автор створює особливу форму діалогу з відсутнім

співрозмовником, що надає тексту глибокого емоційного звучання та психологічної достовірності. Михайло Івасюк не просто розповідає про життя сина, а веде з ним справжню розмову, ставить запитання, шукає відповіді, сперечається і примиряється.

Композиційна структура твору (повість складається із 25 розділів, які не мають назви) відображає особливості батьківської свідомості, яка перебуває в стані постійного діалогу з пам'яттю про сина. Текст побудований як безперервний монолог-сповідь, де спогади про минуле переплітаються з рефлексіями про сучасне, а конкретні епізоди з життя Володимира стають основою для глибших філософських узагальнень. М. Івасюк свідомо відмовляється від хронологічної послідовності, натомість організовуючи матеріал за принципом емоційної логіки.

Ключовою особливістю твору є його діалогічна природа. Михайло Івасюк постійно звертається до сина, використовуючи пряме звертання "ти", що створює ілюзію живого спілкування. У тексті читаємо: "Коли напишу пісню, то Софія завжди виконає її так, як я задумав, як треба її виконувати"[56, с. 155]. Ця цитата з розмови Володимира з кореспондентом польського журналу показує, як автор вплітає у свій монолог слова сина, створюючи ефект багатоголосся. Особливо яскраво діалогічність проявляється у фрагментах, де батько намагається зрозуміти творчі пошуки сина. Михайло Івасюк передає розмову про музику: "Мені здається, що А. Бабаджаняна весь час переслідує страх перед сірістю, неоригінальністю. Цей благородний страх з'являється і в мене, тільки сідаю за інструмент" [56, с.152]. Це не просто цитування, а спроба проникнути у внутрішній світ сина, зрозуміти його творчі принципи. Образ сина в "Монолозі" постає багатограним та динамічним.

Михайло Івасюк показує Володимира в різні періоди життя: від дитинства до зрілості, від перших творчих спроб до визнання. Письменник не ідеалізує сина, а розкриває його як живу людину з її сильними і слабкими сторонами, сумнівами і переконаннями. Особливу увагу автор приділяє

творчому становленню Володимира, його пошукам власного стилю, права творити справжнє мистецтво.

Характерною рисою твору є деталізована реконструкція побутових моментів життя родини. Автор згадує про те, як п'ятирічним хлопчиком Володя вступив до Кіцманської музичної школи і, оскільки не вмів ще писати, то перший і другий підготовчі класи батько відвідував разом із ним - допомагав йому виконувати домашні завдання. Ці деталі створюють живий портрет сина та водночас розкривають особливості сімейних стосунків, де панувала атмосфера взаємоповаги та творчого спілкування.

Привертає увагу мова твору, вона вирізняється особливою інтимністю та емоційністю. Михайло Івасюк звертається до сина на "ти", використовує зменшувально-пестливі форми, вплітає в текст сімейні звички та приватні деталі, що створює атмосферу довірливої розмови. У тексті вісімнадцятого розділу знаходимо такі звертання: "Володю, коли хтось комусь дає приємного листа, то вимагає, щоб адресат потанцював. Я ось приніс тобі аж два пакунки, у яких є тисяча листів. Мусиш станцювати якусь свою довгу-предовгу коломийку" [56, с.150.]. Ця репліка кінооператора Геннадія Зубанова передається автором для того, щоб показати популярність сина та його скромну реакцію на славу.

Важливою особливістю "Монологу" є його автобіографічна природа. Автобіографічні мотиви в українській прозі часто виконують функцію психологічного самоаналізу та спроби зрозуміти власне життя через призму значущих подій. У випадку Михайла Івасюка такою подією стала смерть сина, що змусила письменника переосмислити не лише своє батьківство, а й увесь життєвий шлях. Через розповідь про сина автор водночас розкриває власну особистість, свої цінності.

Текст насичений конкретними деталями повсякденного життя родини Івасюків, що надає йому документальної достовірності. Автор детально описує студентські роки сина у Львові: "Володя тимчасово користується інститутським піаніно, а це забирає в нього багато часу й викликає надто

виразну допитливість оточення і трохи заважає його творчій праці" [56, с.149]. Ці деталі показують, як складно було молодому композиторові поєднувати медичну освіту з музичною творчістю.

Особливе місце в "Монолозі" займає тема творчості та мистецтва. Михайло Івасюк розкриває процес творчого становлення сина, його пошуки власного стилю в музичному мистецтві.

В одинадцятому розділі повісті автор показує філософські роздуми Володимира про музику: "Мене ніколи не покидає думка, що без музики людська цивілізація була б неможлива. Людський розум почав удосконалюватися тоді, коли люди набували досвіду. А той досвід був би несприйнятливий, якби вони не забарвлювали його своїми емоціями, які, власне кажучи, моделюють наш духовний світ"[56, с. 83]. Ця цитата розкриває глибину творчого мислення Володимира та його розуміння ролі мистецтва в житті людини.

У "Монолозі" Михайло Івасюк проходить складний шлях життєвого стресу, що включає різні стадії: від заперечення до поступового прийняття реальності. Цей процес відображається в структурі тексту, де періоди спокійної розповіді змінюються емоційними сплесками, а ліричні спогади - болючими запитаннями. Соціальний контекст твору також є важливим для його розуміння. Михайло Івасюк пише про складні умови, в яких доводилося творити його синові, про цензурні обмеження, про необхідність компромісів. Автор показує, як талановитий митець намагався зберегти свою творчу індивідуальність в умовах ідеологічного тиску, як шукав способи вираження своїх справжніх переконань через мистецтво.

Філософський підтекст "Монологу" розкривається через роздуми автора про сенс життя, про зв'язок поколінь, про безсмертя через творчість. Михайло Івасюк намагається зрозуміти, чи виконав він свій батьківський обов'язок, чи зміг передати синові найважливіші життєві цінності. Особливо показовими є його роздуми про національну ідентичність сина: "Історія довела, що український простолюдин несе в собі аристократизм найвищого

ступеня. Мелодійність нашої мови у сполученні з музикою дає чудовий естетичний ефект. Нашу музику легко поширювати серед інших народів. Треба тільки це робити з талантом"[56, с.84].

Мотив пам'яті пронизує весь твір. Автор показує, як працює батьківська пам'ять, які деталі вона зберігає, як трансформує події минулого. Пам'ять у Михайла Івасюка є не просто сховищем спогадів, а живою силою, що продовжує зв'язок між батьком і сином. Через пам'ять син залишається присутнім у житті батька, продовжує впливати на його рішення та вчинки. Твір насичений діалогами та прямою мовою, що створює ефект документальності.

Автор передає розмови сина з різними людьми, показуючи його характер та світогляд. Особливо цікавою є розмова Володимира з композитором А. Бабаджаняном: "Композитор у будь-яких умовах і обставинах не має права збиватися на манівці наслідування чужих зразків, він повинен спиратися на рідний ґрунт, виробляти свій стиль. Наслідування - це отрута і для найбільш обдарованих митців"[56, с.151]. Ця цитата розкриває творчі принципи Володимира та його національну позицію.

Особливої уваги заслуговує зображення творчого середовища, в якому формувався талант Володимира. Михайло Івасюк детально описує музичну атмосферу Львова, зустрічі сина з видатними митцями, його навчання в консерваторії. Автор показує, як Володя "безболісно зливається з студентським колективом шестикурсників, знаходить серед них гарних хлопців і дівчат, з якими охоче спілкується, дружить. Почувається дуже добре і в консерваторії, не покидає і творчої роботи - завершує ті речі, які розпочав ще в Чернівцях" [56, с.149].

Релігійні та духовні мотиви також присутні в творі, хоча й не домінують. У "Монолозі" відчутні пошуки вищого сенсу, спроби знайти духовну підтримку в момент найтяжчого випробування.

Художня майстерність Михайла Івасюка в "Монолозі" проявляється в умінні поєднати особисте і загальнолюдське, конкретне і універсальне. Автор

створює текст, який є водночас інтимним сімейним документом і художнім твором високого рівня. Це досягається через майстерне володіння словом, тонке відчуття ритму прози, вміння знаходити точні деталі та образи.

Значну частину твору займають спогади про співпрацю Володимира з видатними виконавцями, зокрема з Софією Ротару. Михайло Івасюк детально розповідає про творчу дружбу сина з співачкою: "Мене просто-таки вражають її незвичайні музичні здібності. Я пересвідчувався у них неодноразово. Ми з Софією призначили запис моїх пісень у Києві. Софія прилетіла літаком із Москви. Я її зустрів... У таксі вийняв партитури пісень, що їх мали записувати. Софія узяла партитуру однієї пісні, проспівала її 'з листа' два рази тихим голосом" [56, с.156]. Ця деталь показує професіоналізм як композитора, так і виконавиці.

Окрему увагу автор приділяє зображенню народних коренів творчості сина. Він показує, як формувалися естетичні смаки Володимира під впливом українського фольклору: "Він розуміє, що без ґрунтовної теоретичної підготовки складні музичні форми йому недоступні, він просто їх не подужає. Це його непокоїть, навіть гнітить" [56, с.148].

Твір містить численні портретні характеристики людей, що оточували Володимира. Особливо яскраво змальований образ Софії Ротару: "Її гарне селянське обличчя одухотворене. Вона виконує дуже популярну пісню 'Степом-степом...' А. Пашкевича. То надзвичайне, неперевершене виконання - стільки душевної сили вкладено в нього, що зал перестає дихати"[56, с.153]. Ця характеристика показує тонке розуміння автором природи артистичного таланту.

Монолог розкриває також особливості сприйняття Володимиром різних видів мистецтва. Автор згадує враження сина від відвідин львівської скульптурно-керамічної фабрики: "Я хіба що в кіно бачив роботу складувів - це справжня казка. Яка гра кольорів і яка точність та витонченість плинних рухів кожного складува! З розжареного рідкого скла перед очима постає мистецька річ. Диво!" [56, с.150]. Це свідчить про широту естетичних інтересів

молодого композитора та його здатність знаходити натхнення в різних видах мистецтва. Особливо важливими є фрагменти, що розкривають творчі принципи Володимира. Наприклад, в інтерв'ю одеському журналістові та поетові Володимиру Гуцуленку В. Івасюк відповідав: «Будь-який музикант, хай навіть виконує і не свої твори, у потенціалі вже не композитор, безпосередньо співавтор того твору, який він грає. Бо якщо вкласти свою душу в готову мелодію – вона набуває ледве вловимих відтінків індивідуальності музиканта. І перестає бути твором одного музиканта. Так сталося і зі мною. Я довго був «співавтором», а одного разу, років шість-сім тому, сів і написав свою мелодію, потім сидів над словами. Вийшла пісня, перша пісня» [56, с.123].

Текст "Монологу" насичений також описами конкретних творчих успіхів Володимира. Автор детально розповідає про участь сина у фестивалі "Пісня-72": "У листопаді в Вижницю надходить телеграма з Центрального телебачення про участь у фіналі фестивалю 'Пісня-72' ансамблю 'Смерічка' з піснею Л. Дутковського 'Незрівнянний світ...'. Левко, однак, приймає рішення про те, що ансамбль виконуватиме Володин 'Водограй', який був тоді на устах у шанувальників пісні всього Радянського Союзу" [56, с.150]. Ці епізоди показують зростання популярності молодого композитора та визнання його таланту.

Важливе місце в творі займають роздуми про майбутнє сина, його плани та мрії. Михайло Івасюк розповідає про прагнення Володимира здобути вищу музичну освіту: "Музика стає стихією, поза якою він жити не може. Щодня студіює секрети теорії музики, однак болісно відчуває нагальну потребу поглиблювати й розширювати свої знання в консерваторії - мріє ж про симфонії, виношує тему опери 'Дарина', уже навіть почав накреслювати її сюжетні лінії" [56, с.148]. Ці мрії про велику музику показують масштаб творчих амбіцій Володимира та трагізм їх незавершеності.

Автор також детально описує умови навчання сина у Львівському медичному інституті та консерваторії. Він показує, як важко було Володимиру

поєднувати дві освіти: "Володі особливо важко: щодня треба розриватися між інститутом і консерваторією. Але він сприймає усе те не як прикрий тягар, а як корисну справу, яку треба виконувати сумлінно і з радістю" [56, с.149].

Монолог розкриває також ставлення Володимира до своєї популярності. Автор показує, що син не зазнавався від слави, а навпаки, ще більше працював над собою. Поет Юрій Рибчинський, який познайомився з Володимиром у 1971 році, так характеризував його: "Коли я ставлю собі запитання, що було головним у Володі-людини, приходжу до думки, що стержнем його була дуже висока, не розрахована на близький і короткий час мета: стати Великим Композитором. Тому він ніколи не говорив про славу, ніколи не спекулював своїм іменем, яке було тоді в мільйонів людей на устах, був скромний як справжній художник, який працює на майбутнє" [56, с.148]. Ця характеристика розкриває внутрішню суть творчої особистості Володимира.

Особливе місце в "Монолозі" займають спогади про сімейні традиції та їх вплив на формування особистості сина. Автор розповідає про роль матері у вихованні дітей, про атмосферу взаємоповаги та любові, що панувала в родині. Він згадує про спільні читання, обговорення прочитаного, про те, як формувався естетичний смак майбутнього композитора.

Важливими є також фрагменти, що розкривають ставлення Володимира до викладачів та однокурсників. Автор наводить слова доцента А. Шуфлата: "Дуже задоволений Володею. Мені подобається його чесність, з якою він ставиться до занять. Ніколи не помічав, щоб він ухилявся від своїх обов'язків, чи хотів, щоб йому в чомусь потурали. Навпаки. Буває, перепитаєш усю групу, ніхто не знає, а Володя відповість. Я гадаю, що він буде хорошим лікарем" [56, с.152].

Як бачимо, батько знав про сина все. Володя ділився з ним своїми успіхами і проблемами, радився, як поступити у тій чи іншій ситуації, адже у нього було багато друзів і були заздрісники. Михайло Григорович радів професійному зростанню сина від пісні до пісні: «Для мене, батька, дуже

помітна одна річ: Володя розвивається з кожною піснею, його творчість набирає нових творчих рис, якостей. Вона – не спалах афектованого юнака, а потреба самовираження молодого митця» [56, с.103]. Головне, що помічає батько – це те, що «Володько належить до тих юнаків, на яких успіх впливає благотворно: не розвиває у них гордовитості, пихатості, зарозумілості, а навпаки, робить їх простими, скромними, товариськими, здатними розуміти радощі і горе оточення, відгукуватися на них, у моральному плані бути надійною часткою колективу» [56, с.107].

Упродовж повісті М. Івасюк майже в кожному розділі знайомить читачів з колом тих видатних творчих особистостей, з якими його син дружив, спілкувався, створював пісні. А серед них були поети: Ростислав Братунь, Роман Кудлик, Степан Пушик, Юрій Рибчинський, Володимир Марсюк та ін.; літературознавці Степан Трофимук та Віталій Дончик; співаки: Софія Ротару, Василь Зінкевич, Назарій Яремчук, Павло Дворський, Ігор Кушплер, Лідія Відаш та ін.; композитори: Левко Дутківський, Ігор Поклад та ін.; актор Іван Миколайчук. Коло друзів у В. Івасюка було незліченне.

В останніх розділах повісті автор звертає увагу і на неприємні хвилини в житті сина – виключення з консерваторії за пропуски занять, а потім поновлення на навчання; заздрісники постійно дискредитували у «композиторських сферах»; відповідні структури натякали, що він занадто захоплюється творами українських поетів. Твори Володимира Івасюка, всупереч «усілякому антиукраїнському базіканню, все-таки лунали по обласному, київському та московському радію», хоча «посіпаки» секретаря Львівського обкому партії, «котрі вважали себе спеціалістами з українського питання, почали чіплятися до сповненого життєрадісності, міцного здоров'я молодого композитора» [56, с.200]. Все це не могло не відбиватися на загальному настроєві Володимира, воно його гнітило. Батько у розмовах із сином завжди наказував йому не звертати особливої уваги, відкрито не противитися, все у житті тимчасове.

В останній рік земного шляху Володимир Івасюк був, як завжди, у постійній праці. Тоді народилося чимало гарних пісень на слова Ростислава Братуня: «Перший сніг», «Роки вже відшуміли», «Вернись із спогадів», «Елегія» та ін. У створених того року піснях батьківське серце відчувало якусь тривожність, особливий щем викликала пісня «Літо пізніх жоржин». М. Івасюк у передостанньому розділі пише: «Пісня «Літо пізніх жоржин» на слова цього поета – дуже примітна в його творчому набуткові. Вона сповнена драматичної напруги, трагізму і навіть протесту. Композитор ніби передчував якесь лихо, якого не може уникнути. Деякі знавці і шанувальники української пісенної культури висловлюють думку, що «Літо пізніх жоржин» є одна з найтрагічніших пісень в історії нашого пісенного багатства, у виконанні народного артиста України Василя Зінкевича вона примушує слухача замислитися над сучасним життям. Ця пісня відбиває трагічний дух особистості двадцятого століття.

Я часто міркую над тим, чи не був той твір передчуттям страхітливої загибелі автора» [56, с.201].

Останній двадцять п'ятий розділ повісті «Монолог перед обличчям сина» гірким болем озивається в серцях пересічного читача, а що вже казати про серце батька? До найменших деталей батько описує останні місяці життя Володі: про розмову сина із секретаркою парткому консерваторії Л. Мельничук – нібито ходять чутки, що Володя втік за кордон; затримка документів композитора на здобуття премії ім. Миколи Островського секретарем обкому з ідеологічних питань Д. А. Яремчуком тощо.

Вранці 24 квітня 1979 року Володимир Івасюк пішов до консерваторії, обіцяв матері через півтори-дві години повернутися, але так і не повернувся. Відтоді почалися батьківські митарства до правоохоронних органів, органів державної влади. «Байдужість і цілковита пасивність львівського керівництва та слідчих органів нас обурювала», - пише автор. Лише 17 травня Володимира знайшли мертвим випадкові люди у Брюховицькому лісі.

Похорон Володимира Івасюка 22 травня вилився у багатотисячну маніфестацію українських сил зі всієї держави.

Повість завершується черговою правдиво-щирою сповіддю батька перед читачем: «Син прожив лише тридцять років. Але ті роки були напрочуд змістовні, осяяні мрією про добро і красу на землі. У житті він мав щастя від творчості, від того, що зла нікому не чинив, нікому не заздрив і невтомно працював для своєї дліби і свого українського народу, що дав йому сили бути виразником почуттів і дум свого покоління» [56, с.222].

На нашу думку, «Монолог перед обличчям сина» - це твір, який заснований на реальних фактах із життя геніального українського композитора. У ньому автор майстерно описав надто короткий життєвий шлях свого сина від народження до його останнього дня. У той же час М. Івасюк відобразив і свою життєву дорогу упродовж тридцяти років, що в'язала його з найдорожчим – творчо обдарованим сином. У повісті він художньо передав те, про що ніколи нікому не міг розказати – змальовуючи світ сина, він водночас доніс до читача і свої внутрішні почуття, які були сповнені і радощами від успіхів сина, і гірким болем серця від його втрати.

«Монолог перед обличчям сина» - найкращий зразок твору останніх десятиліть ХХ ст., в якому майстерно відтворені достовірні картини із життя родини, яка зробила великий вагомий внесок в українську культуру.

2.2. Елегії для сина - невгамовний біль батьківського серця

До найкращих зразків української автобіографічної лірики початку 90-х років ХХ ст. відносимо поетичну збірку М. Івасюка «Елегії для сина», яка побачила світ 1991 року в ужгородському видавництві "Карпати". Вона стала своєрідним підсумком творчого осмислення Михайлом Івасюком непоправної втрати – смерті сина Володимира. Якщо "Монолог перед обличчям сина" був відкритою, щирою сповіддю-розмовою, то "Елегії" представляють поетичну інтерпретацію тієї ж теми, де біль батьківського серця знаходить вираження через ліричні форми та образи.

Збірка «Елегії для сина» є унікальним документом епохи та людської душі, що зберігає свою художню та емоційну силу через десятиліття після створення. Жанрова природа збірки визначається вже її назвою. Елегія як ліричний жанр традиційно пов'язана з темами смутку, втрати, роздумів про минуле. Михайло Івасюк звертається до цієї форми не випадково: елегія дозволяє поєднати особисте горе з філософськими узагальненнями, інтимні переживання з універсальними темами. Поетика болю в збірці реалізується через систему традиційних елегійних мотивів, переосмислених у контексті батьківського горя.

Збірка відкривається присвятою: "Світлій пам'яті сина Володимира присвячую. Михайло Івасюк". Ця присвята одразу задає тон усій книзі та визначає її меморіальний характер. Епіграфом до збірки служать рядки:

Бери очі й мої,
Щоб видніше було,
Бери слово й моє,
Щоб ясніше було.
Бери кроки й мої,
Коли йдеш уперед [38, с.2]

Ці рядки виражають готовність батька віддати синові все найкраще, що в нього є. Початкові вірші характеризуються більш гострим болем, відчаєм, неприйняттям реальності. Поступово тон стає більш стриманим, з'являються мотиви світлої печалі, прийняття, навіть певної втіхи від спогадів про сина. Образ сина в "Елегіях" постає значно більш символічним та узагальненим, ніж у прозовому "Монолозі". Якщо в прозі автор намагався відтворити живий портрет Володимира з усіма його рисами та особливостями, то в поезії син часто перетворюється на символ втраченого щастя, нездійснених надій, передчасно обірваного життя.

Центральним мотивом збірки є мотив пам'яті. М. Івасюк показує, як працює батьківська пам'ять, які образи вона зберігає, як трансформує їх під впливом часу та емоцій. У вірші "Я повертаюся до твого світла" читаємо:

Коли змагають болі,
я повертаюся до твого світла
й розкриваю груди перед ним,
немов перед очима сонця [38, с.86]

Пам'ять у поета є не просто сховищем спогадів, а творчою силою, що створює новий образ сина – таким, яким він залишився в серці батька. Образ сина змальовується через конкретні деталі: "Завихрилася у кімнаті голуба пожежа - твої очі спалахнули сміхом", "Упав мій розпач на твої оголені рамена й широкі груди... і на твої вродливі руки до ніг твоїх струнких, невтомних". Ці образи створюють живий портрет молодого чоловіка в розквіті сил, підкреслюючи трагізм передчасної втрати.

Особливістю поезики "Елегій" є широке використання образів природи. Михайло Івасюк звертається до традиційних для української поезії символів: дерева, квітів, птахів, небесних світил. Ці образи не є просто декоративними елементами - вони несуть глибоке смислове навантаження, стають способом вираження невимовного болю, засобом створення відповідного емоційного тла («Як місяць не зійде», «Весна сплела із рути...», «Весна»).

Релігійні та духовні мотиви займають важливе місце в збірці. Хоча М. Івасюк не був релігійним поетом у традиційному розумінні, в "Елегіях" відчутні пошуки вищого сенсу, спроби знайти духовну підтримку в момент найтяжчого випробування. Особливо показовою є "Колискова", якою завершується збірка:

Хай ніч, любий сину,
Снує срібний шовк,
Ти спи - на сторожі
Безмежна любов [38, с.98]

Ці рядки виражають батьківське прагнення заспокоїти сина навіть після смерті.

Мотив творчості та мистецтва також є важливим у збірці. Поет розглядає творчість сина як форму присутності в світі. У вірші «Твої роки» він пише:

Роки твої - свічада велемовні —...
 Дякую тобі за дивний голос,..
 Листи твої - чарівні партитури —
 щодня зі мною розмовляють.
 В тій мові - вихори юнацтва,
 подібні до розливів скрипки [38, с.93]

Музика Володимира стає для батька не просто спогадом про сина, а живою силою, що продовжує зв'язок між ними.

Психологічний аспект "Елегій" заслуговує на особливу увагу. Найбільш драматичним є вираження батьківської готовності до самопожертви. У сонеті «Зі мною ніч безкрая» автор пише:

Я не прощу собі ніколи того,
 Що не зумів умерти замість нього [38, с.77]

Ці рядки розкривають глибину батьківського горя та почуття провини. Поступово з'являються мотиви світлої печалі, спогади стають менш болючими, автор намагається знайти сенс у тому, що сталося.

У пізніших віршах збірки домінує мотив безумовної любові:

Якби ти знав мою святу любов,
 Ти б тисячі смертей переборов.
 І серед болів, жур, жаских тривог
 Ти б марище прогнав з моїх очей
 І зняв тягар самотності з плечей —
 Ти ж мій єдиний син, єдиний бог [38, с.79]

Художня майстерність М. Івасюка в "Елегіях" проявляється в умінні знаходити точні поетичні образи для вираження найскладніших емоційних станів. Автор майстерно використовує різноманітні поетичні засоби:

метафори, символи, алегорії. Особливо вдалими є образи, що поєднують конкретне і символічне: образ синівської посмішки:

Так солодко торкається думок і серця

Синівська посмішка твоя [38, с.90].

Соціальний контекст «Елегій для сина» також є важливим для їх розуміння. Збірка була опублікована в переломний період української історії, коли відбувалося переосмислення багатьох цінностей. М. Івасюк торкається тем, які довгий час були під забороною: національної ідентичності, духовних цінностей, права на вільне творче самовираження. Через особисте горе автор порушив загальнонаціональні проблеми, показуючи, як трагедія окремої родини відображає долю цілого народу.

Михайло Івасюк намагається зрозуміти місце людини у великому колі буття, знайти відповідь на вічні питання про справедливість, про божественне провидіння, про можливість життя після смерті. Ці роздуми надають збірці філософської глибини та універсального звучання. Особливе значення в збірці має мотив діалогу з померлим. На відміну від "Монологу перед обличчям сина", діалог набуває більш символічного характеру. Поет звертається до сина через природу, через спогади. Цей діалог допомагає авторові подолати відчуття остаточної розлуки та знайти способи подальшого спілкування з сином, що перейшов у інші світи.

Безперечно, важливим елементом збірки є автобіографічні мотиви. Михайло Івасюк включає до "Елегій" також розділ "Поезії 30-х років", що показує еволюцію його творчості від юнацьких віршів до зрілої поезії горя. Це дозволяє побачити творчий шлях автора в його цілісності та зрозуміти, як особиста трагедія вплинула на його художнє мислення.

Музичні образи пронизують всю збірку. Автор часто використовує музичні терміни та образи: «партитури», «скрипка», «мелодія». Ці образи допомагають створити особливу атмосферу, де поезія та музика зливаються в єдиний художній простір.

Критична реценсія "Елегій" була загалом позитивною. Дослідники відзначали щирість авторських переживань, майстерність поетичної техніки, глибину філософських узагальнень. Загальна оцінка збірки залишається високою - вона розглядається як один з найкращих зразків української елегійної поезії кінця ХХ століття.

Із рецензією на збірку «Елегії для сина» у обласній газеті «Буковина» (1991. 2 листопада) виступив літературознавець Анатолій Добрянський. Він, зокрема, високо оцінюючи «Елегії для сина», писав, що «ця невеличка, ошатно видана книжка,.. стала для всіх справжнім відкриттям», а вірші що увійшли до неї «вражають надлюдською мужністю і витривалістю автора, потрясають нещадною щирістю і трагізмом. Вони належать до найвищих злетів людського чуття, найвищих мистецьких досягнень. Та не дай Боже, щоб ці мистецькі висоти давалися такою ціною, яка випала на долю Михайла Івасюка» [23].

У збірці М. Івасюка яскраво відчутний зв'язок автора з українською поетичною традицією. Він орієнтується на кращі зразки української елегійної поезії, зокрема на творчість Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки. Водночас він створив власний, неповторний поетичний світ, що відрізняється особливою інтимністю та психологічною глибиною.

Емоційна багатогранність робить збірку психологічно достовірною та художньо переконливою. "Елегії для сина" разом з "Монологом перед обличчям сина" створюють цілісну картину батьківського горя та його художнього осмислення. Ці твори доповнюють один одного, розкривають різні аспекти однієї теми, показують можливості різних літературних форм у вираженні глибоких емоційних станів. Разом вони становлять унікальний документ епохи та людської душі, що зберігає свою художню та емоційну силу через десятиліття після створення.

Важливим аспектом є також зображення в "Елегіях" творчого процесу самого автора. Михайло Івасюк показує, як народжуються вірші з болю, як поезія стає способом подолання горя та збереження пам'яті. Це мета-поетичний аспект збірки, що розкриває механізми творчості в екстремальних

емоційних умовах. Збірка демонструє також еволюцію авторського ставлення до власної творчості. Якщо раніше Михайло Івасюк сприймав себе переважно як прозаїка, то після втрати сина поезія стає для нього необхідним засобом самовираження. Це свідчить про те, що найглибші емоційні стани часто потребують саме поетичної форми вираження.

Мотив спадкоємності поколінь також є важливим у збірці. Автор показує, як через творчість, через пам'ять, через любов зберігається зв'язок між батьком і сином, між минулим і майбутнім. Син у "Елегіях" не просто пам'ять про минуле, а жива сила, що продовжує впливати на сучасне. Особливе місце в збірці займає образ материнського горя. Хоча збірка написана від імені батька, автор не забуває про страждання матері, про її особливий зв'язок із сином. Це розширює емоційний діапазон збірки та робить її більш всеохоплюючою у відображенні сімейної трагедії. Збірка містить також роздуми про природу таланту та його долю. Михайло Івасюк намагається зрозуміти, чому талановиті люди часто живуть недовго, чому їхнє життя обривається на піку творчого розквіту. Ці роздуми мають не лише особистий, а й загальнокультурний характер.

Літературознавчий аналіз "Елегій для сина" показує, що збірка стала важливою віхою не лише в творчості самого Михайла Івасюка, а й у розвитку української поезії загалом. Автор зумів створити поетичний цикл, який виходить за межі особистого горя та торкається універсальних тем людського існування. Збірка демонструє, як глибоке особисте переживання може стати основою для створення художнього твору загальнолюдського звучання.

Важливим аспектом "Елегій" є їх дидактичний потенціал. Збірка вчить читача цінувати життя, любов, родинні зв'язки. Вона показує, як важливо говорити про свої почуття близьким людям, поки вони живі, як цінувати кожную хвилину спілкування з ними. Це робить збірку не лише художнім твором, а й життєвим уроком.

Збірка демонструє також особливості творчого процесу в умовах емоційного стресу. М. Івасюк показує, як поезія може стати способом

психологічної реабілітації, засобом подолання травми. Це має важливе значення для розуміння природи творчості.

Еволюція емоційного стану ліричного героя протягом збірки відображає реальний процес переживання горя. Від шоку та заперечення автор поступово переходить до гніву, депресії і, нарешті, до прийняття. Ця психологічна правдивість робить збірку цінним документом для розуміння природи людських переживань. Збірка "Елегії для сина" залишається актуальною й сьогодні.

Збірка має важливе історичне значення як документ епохи, що відображає духовний стан українського суспільства кінця XX століття. Художні досягнення Михайла Івасюка в «Елегіях для сина» полягають у тому, що він зумів створити поетичний твір, який є одночасно глибоко особистим і універсальним, національно-специфічним і загальнолюдським. Збірка стала важливим внеском у скарбницю української поезії та залишається одним з найяскравіших прикладів сповідальної лірики в українській літературі. Завершуючи аналіз збірки «Елегії для сина», варто підкреслити її особливе місце в творчості Михайла Івасюка та в українській поезії загалом.

Вважаємо, що збірка стала кульмінацією поетичної творчості письменника, демонструючи його здатність створювати високохудожні твори на основі особистого досвіду. Вона показала, що справжня поезія народжується не з абстрактних роздумів, а з глибокого життєвого переживання, з болю та любові, з надії та відчаю. «Елегії для сина» довели, що українська поезія здатна відгукуватися на найскладніші виклики людського існування, знаходити слова для вираження найтонших відтінків душевних станів.

Аналізуючи конкретні вірші збірки «Елегії для сина», варто звернути увагу на їх тематичну різноманітність при єдності емоційного стрижня. Кожен вірш розкриває окремий аспект батьківського переживання, водночас усі вони об'єднані спільною темою втрати та пам'яті. Особливо виразним є вірш, у якому автор звертається до сина зі словами:

Так солодко торкається думок і серця

Синівська посмішка твоя [38, с. 90].

Цей образ посмішки стає одним з центральних у збірці, символізуючи радість, яку син приносив у життя батьків. Автор майстерно показує, як зорові образи (посмішка) перетворюються на відчуття (торкання), створюючи картину спогадів. У вірші «Сонце зійшло...» знаходимо яскраву метафору:

Завихрилася у кімнаті

голуба пожежа –

твої очі спалахнули сміхом [38, с.80].

Цей образ поєднує кольорову символіку (голубий колір очей) з динамікою вогню, створюючи враження життєвої енергії та радості, що випромінювала особистість сина. Слово «завихрилася» передає стихійність та непередбачуваність молодості, а «пожежа» - силу емоцій та пристрасть до життя. Такі метафори свідчать про високу поетичну майстерність автора та його вміння знаходити несподівані художні рішення. Контраст між яскравістю життя сина та темрявою втрати пронизує всю збірку, створюючи напругу, що тримає читача в емоційному напруженні.

Особливої уваги заслуговує вірш «Упав мій розпач», у якому автор створює фізично відчутний образ горя:

Упав мій розпач

на твої оголені рамена

й широкі груди...

і на твої вродливі руки

до ніг твоїх струнких, невтомних [38, с.71].

Цей вірш демонструє, як абстрактне поняття (розпач) набуває конкретних фізичних характеристик, стає відчутним тягарем, що лягає на тіло сина. Автор детально змальовує фізичний образ Володимира: оголені рамена, широкі груди, вродливі руки, стрункі ноги. Ці деталі створюють портрет молодого чоловіка в розквіті фізичних сил, що робить втрату ще більш трагічною. Епітет

«невтомні» стосовно ніг особливо символічний - він передає уявлення про нескінченний рух, енергію молодості, яка раптово зупинилася.

Символіка збірки заслуговує на окремий розгляд. Одним з ключових символів є образ скрипки, що з'являється в рядках: «В тій мові - вихори юнацтва, Подібні до розливів скрипки». Скрипка тут символізує не лише музичний талант сина, а й саме життя з його емоційними «розливами». Метафора «вихори юнацтва» передає стихійність та непередбачуваність молодого віку, його здатність до раптових емоційних спалахів. Поєднання цих образів створює враження музики життя, що раптово обірвалася. Автор майстерно використовує звукопис для посилення емоційного впливу. Алітерація на звук «р» у слові «розливів» та «вихори» створює відчуття рухливості, динаміки, що контрастує з нерухомістю смерті. Ще одним важливим символом є образ світла, що постійно з'являється в збірці. Син асоціюється з різними формами світла: сонцем, зорею, вогнем, променем. У вірші «Я повертаюся до твого світла» автор пише:

...Коли змагають болі,
я повертаюся до твого світла
й розкриваю груди перед ним,
немов перед очима сонця [38, с.86].

Пам'ять про сина стає джерелом духовної сили для батька, допомагає йому долати найтяжчі моменти.

Часова організація віршів збірки відображає специфіку переживання втрати. Автор вільно переміщається між різними часовими пластами: спогадами про дитинство сина, його юність, зрілість та теперішнім моментом скорботи. Це створює ефект позачасовості, коли всі періоди життя сина існують одночасно в батьківській пам'яті. Особливо виразно це проявляється у віршах, де дитячі спогади переплітаються з образами зрілого композитора, створюючи багатовимірний портрет сина. Такий підхід до часу характерний для ліричної поезії, але в «Елегіях» він набуває особливої психологічної достовірності.

Просторова організація збірки також має символічне значення. Дія віршів розгортається в різних локаціях: дитячий дім у Кіцмані, студентське життя у Львові, концертні зали, де лунали пісні Володимира. Кожен простір наповнений спогадами та емоціями, стає місцем зустрічі живого батька з пам'яттю про померлого сина. Особливе місце займає образ рідного дому, що стає символом родинного тепла та безпеки, контрастуючи з холодом втрати. Автор показує, як після смерті сина дім спорожнів, втратив свою затишність, але водночас став храмом пам'яті.

Філософський підтекст збірки розкривається через систему риторичних запитань, що пронизують багато віршів. Автор ставить вічні питання про сенс життя та смерті, про справедливість долі, про можливість збереження зв'язку з померлими. Ці запитання не мають однозначних відповідей, але сам факт їх постановки свідчить про глибину авторських роздумів та його прагнення знайти сенс у тому, що сталося. Особливо показовим є мотив безсмертя через творчість, що проходить через всю збірку. Автор постійно підкреслює, що пісні Володимира продовжують жити, торкатися сердець людей, а отже, син не зник безслідно. Цей мотив надає збірці оптимістичного звучання попри всю трагічність ситуації. Він показує віру автора в силу мистецтва, в його здатність долати смерть та час. Водночас цей мотив несе в собі і гіркоту усвідомлення того, що творець не зміг насолодитися своєю славою, не побачив, як його музика приносить радість людям. Таке поєднання світла та тіні, надії та розпачу характерне для всієї збірки і робить її психологічно достовірною та художньо переконливою.

Порівняльний аналіз окремих віршів збірки дозволяє простежити динаміку авторських переживань. Якщо початкові твори характеризуються гострим болем та протестом проти долі («Від усього можу захиститись», «Я боюсь»), то пізніші вірші відзначаються більшою філософською зрілістю та прийняттям ситуації («У мене вже немає болю»). Особливо показовою в цьому плані є "Колискова", що завершує збірку. У цьому вірші батько ніби заспокоює сина, як колись заспокоював його в дитинстві. Слова

Хай ніч, любий сину,
 Снує срібний шовк,
 Ти спи - на сторожі
 Безмежна любов [38, с.98]

створюють атмосферу м'якості та тепла, контрастуючи з гострим болем початкових віршів. Образ «срібного шовку» надає ночі казковості, а «безмежна любов» стає охоронцем сну сина. Ця еволюція емоційного стану показує природний процес переживання горя та поступового заспокоєння душі.

Збірка «Елегії для сина» має також важливе педагогічне значення. Вона вчить читачів цінувати життя, родинні зв'язки, не відкладати вираження своїх почуттів на потім. Через власний біль автор передає важливі життєві істини, що робить збірку не лише художнім твором, а й мудрою книгою життя. Особливо актуальними є ці уроки для нинішнього молодого покоління, що часто не усвідомлює цінності родинних зв'язків.

Завершуючи аналіз обох творів Михайла Івасюка, варто підкреслити їх органічну єдність при всій відмінності жанрової природи. «Монолог перед обличчям син» та «Елегії для сина» доповнюють один одного, створюючи цілісну картину батьківського горя та його художнього осмислення. Проза дає можливість детально відтворити життєвий шлях сина, показати його в конкретних життєвих ситуаціях, розкрити особливості характеру через вчинки та слова. Поезія зосереджується на емоційному переживанні втрати, на внутрішньому світі батька, що страждає. Разом ці твори створюють об'ємний, багатогранний образ Володимира Івасюка як людини, як сина, як митця.

Твори Михайла Івасюка демонструють особливості української ментальності у ставленні до сім'ї, дітей, пам'яті про померлих. Через особистий досвід автор розкриває глибинні риси національного характеру, показує, як українська душа переживає втрати та зберігає пам'ять про дорогих людей. Це надає його творам не лише індивідуального, а й загальнонаціонального

звучання, робить їх важливими для розуміння української культури та ментальності.

Художня цінність творів Михайла Івасюка про сина полягає не лише в їх емоційній силі, а й у майстерності художнього втілення. Автор демонструє високий рівень володіння як прозовою, так і поетичною формою, вміння знаходити адекватні художні засоби для вираження складних психологічних станів. Його проза характеризується психологічною глибиною, достовірністю деталей, майстерністю діалогу. Поезія вирізняється образністю, музикальністю, філософською насиченістю. Таке поєднання різних художніх можливостей свідчить про універсальний талант письменника та його здатність працювати в різних літературних жанрах.

Впливовість творів Михайла Івасюка про сина засвідчується їх широким читацьким резонансом та тривалою актуальністю. Вони продовжують знаходити відгук у серцях читачів різних поколінь, допомагають людям переживати власні втрати, знаходити слова для вираження своїх почуттів. Особливо важливою є роль цих творів для сімей, що втратили дітей. Багато батьків знаходять у творчості Михайла Івасюка розуміння та підтримку, відчують, що вони не самотні у своєму горі. Це свідчить про високу соціальну значущість літературної спадщини письменника та її здатність виконувати не лише естетичну, а й важливу суспільну функцію. Творча еволюція Михайла Івасюка після втрати сина показує, як особиста трагедія може стати каталізатором художнього розвитку. Якщо до цієї події письменник працював переважно в жанрі історичної прози, то після неї він відкрив для себе нові художні можливості, звернувся до автобіографічних жанрів, сповідальної лірики. Це розширило діапазон його творчості, надало їй нових барв та відтінків. Парадоксально, але найтяжча втрата в житті стала джерелом найяскравіших художніх досягнень письменника.

Висновки до другого розділу

1979 рік – трагічний як для родини українського письменника та науковця Михайла Івасюка, так і для всієї України. Передчасно відійшов у засвіти Володимир Івасюк – унікальний митець – композитор, співак, художник. Смерть сина змусила батька зібратися із силами і вписати ще одну сторінку у свою творчу біографію.

Упродовж майже десятка років письменник обдумував плани майбутніх творів – повісті «Монолог перед обличчям сина» та поетичної збірки «Елегії для сина». Перший твір частково побачив світ зі сторінок газети «Молодий буковинець» (1987), роком пізніше – у львівському журналі «Жовтень» (нині – «Дзвін»). Повість мала два книжкові видання в 2007 та 2012 роках. Поетична збірка з'явилася друком в 1991 році.

Образ сина Володимира у творчості М. Івасюка став одним з найяскравіших і найправдивіших образів у всій українській літературі, що відзначається психологічною глибиною, художньою переконливістю та емоційною силою. «Монолог перед обличчям сина» – унікальний зразок автобіографічної прози, де батько веде діалог зі своїм померлим сином, створюючи особливу форму сповіді-розмови. Через детальну реконструкцію життєвого шляху сина, його творчого становлення, взаємин з видатними митцями епохи автор створює багатогранний портрет молодого композитора та водночас розкриває власну майстерність письменника-біографа та психолога.

Образ Володимира Івасюка в творчості батька – це символ талановитої української молоді, що присвятила себе служінню мистецтву та народові. Розкриваючи образ сина, автор порушив важливі проблеми національної ідентичності та взаємин поколінь різних епох; показав процес формування справжнього митця, випробування, які випали на його долю та важливість підтримки родини у творчому становленні особистості. Водночас цей образ є втіленням батьківської любові, що не має меж у часі й просторі, що здатна піднести особисту трагедію до загальнолюдського звучання.

Поетична збірка "Елегії для сина" – кульмінація творчого осмислення трагедії втрати. Книжка структурно містить три розділи – «Повернення до ремесла», «Поезії 30-х років», «Елегії для сина»; окремо вміщено заключний твір – поему-казку «Мудрий Таратуда». Сміслові ядро усієї збірки, безперечно, лягає на розділ «Елегії для сина».

Біль батьківського серця знаходить вираження через традиційні елегійні форми, переосмислені в контексті особистого горя. Збірка демонструє еволюцію авторських переживань від гострого болю до поступового прийняття, філософського осмислення втрати та знаходження сенсу через творчість сина. Використання широкого кола поетичних засобів - від конкретних деталей до символічних узагальнень - створює особливу атмосферу, де поезія та музика зливаються в єдиний художній простір.

Творчий подвиг Михайла Івасюка має непересічне значення для української культури. Він показав, що справжнє мистецтво народжується з глибокого життєвого досвіду, з любові та болю, з віри в силу людського духу. Проаналізовані твори – це пам'ятник не лише синові-композиторові, а й усім молодим талантам, що передчасно пішли з життя.

РОЗДІЛ III. АВТОБІОГРАФІЗМ РОМАНІВ «ПТАШКА ПІДНЕБЕСНА» ТА «У ЦАРСТВІ ВЕРТУХАЇВ»

М. Івасюк починав своє входження в українську літературу як поет ще в 30-х роках, будучи учнем румунського ліцею. Проте з часом, коли за плечима мав уже чималий життєвий досвід, вирішив, що прозою йому вдасться сказати більше і глибше. Так і сталося, що буковинський письменник від середини 50-х і до кінця 70-х років писав переважно про те, що сам пережив, що знав про життя буковинців у 30-х-40-х роках ХХ століття. У повістях «Чуєш, брате мій» (1957), «Двобій» (1963), «Весняні громовиці» (1970) та в романах «Вирок» (1975), «Серце не камінь» (1978) Михайло Григорович зумів виробити своє світобачення, індивідуальний стиль.

Він тяжів до історії Буковини і всієї України. Історичну тематику прозаїк активно почав розробляти у своїх романах 80-х років, коли широко звернувся до боротьби буковинців за кращу долю в другій половині ХУІІ століття. У романах «Балада про вершника на білому коні» (1980) та «Лицарі великої любові» (1987) письменник вперше показав образ народного месника і ватажка Мирона Дитинку, а про історичні події, пов'язані з Шипинською землею в ХІУ столітті, художньо описав у романі «Турнір королівських блазнів» (1994).

Як уже відзначалося у першому розділі, М. Івасюк пережив на своєму житті чимало трагічних подій. Однією з таких прикрих подій у його біографії був арешт і висилка у віддалені сибірські краї – на береги річки Печори, де письменник провів шість тяжких років. Те, що пережив, побачив на власні очі в таборах росії, майстерно передав у романах «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв».

Погоджуємося з думкою Б. Мельничука, що в романі «Пташка піднебесна» автор показав життя лікарні, в якій довелося йому працювати, при цьому «акцентовано на моментах людяності, виявленої до чотирічної дівчинки, яка, втративши у страшному вирі війни батька й матір, знайшла батьківську й материнську ласку серед добрих людей». А в романі «У царстві вертухаїв» постає інша Північ – «антилюдяна, жорстока, злочинна, доведена до такого стану більшовицьким режимом» [88, с.10].

Роман «Пташка піднебесна» створювався автором кілька років і в 1984 році був надрукований в Ужгородському видавництві «Карпати».

Своєрідним епіграфом до роману служать слова самого автора. Це насправді присвята: «Учителям і друзям мого сина, композитора Володимира Івасюка, з глибокою шаною і вдячністю». Далі за текстом іде розгортання сюжету твору, який має кілька ліній: доля лікаря Володимира Луговенка, яка пов'язана з образом дівчинки Галинки та з тимчасовим коханням з красунею медичною сестрою Мар'яною Роденко; щоденне життя лікарні, яка знаходиться на залізничній станції далеко від фронту. Серед медичного персоналу лікарні виведено цікаві образи лікарів: головний лікар залізничної лікарні Олексій Мусійович Шульда, хірург і терапевт Петро Маркович Леонідов, медична сестра Раїса Федорівна Комлева, фельдшер Григорій Іванович Оробейко, санітарка Валентина Беляєва, старший кухар Віктор Карлович та ін.

Головний персонаж роману – Володимир Степанович Луговенко. У романі він асоціюється із сином Михайла Івасюка, який так рано покинув світ. З першого розділу роману (всього 21 розділ) дізнаємося, що Володимир – професійний скрипаль, випускник Київської консерваторії. Він походить з Бердянська, де його прадід Данило Луговенко, дід Олекса Луговенко та й батько Степан Луговенко були музикантами-скрипалями. Від них Володі дісталася скрипка, яка постійно з ним – і на війні, і в лікарні, куди він потрапив після поранення. Та біда в тому, що у нього поранена ліва рука і щоб грати на скрипці, потрібно було докласти чимало тренувальних зусиль.

Образ скрипки пронизує весь роман. Володя часто звертається до інструмента як до живої істоти, адже на ній залишили свої сліди-плями його предки, кожна з яких має свою історію. Ліричний герой твору говорить: «Я її тримаю на столі не як прикрасу і не задля того, аби викликати повагу і легкий подив у своїх гостей. Якби я її запроторив у якийсь запилюжений куток, вона б образилася і потріскалася б від безмежної кривди. Скажу відверто: я замикаюся в кімнаті і розмовляю з нею, як з коханою чи рідною сестрою [...] Вона слухає й мовчить» [46, с.3].

Життя Володимира Луговенка різко змінюється, коли в лікарню, де він працює дівчата-залізничниці у зимове морозяне надвечір'я приносять хвору дівчинку трьох-чотирьох років. У лікарні місця не було, щоб її госпіталізувати, не було вже й лікаря Леонідова, щоб оглянув пацієнтку. Володимир приймає для себе рішення – у його кімнаті поставити ще одне ліжко і офіційно положити на лікування дитину, щоб на неї виписали медикаменти і харчування. Луговенко дізнається від дівчат, що маленька хвора жила з мамою Оксаною Сергіївною у їхньому будинку, батько на фронті – він журналіст. Коли Оксана дізналася, що він загинув, вона кудись зникла і вже кілька днів її немає, а дитина потребує догляду.

Залізничниці, що принесли дівчинку до лікарні, назвали її «пташкою піднебесною», оскільки так називають в народі дітей, що zostаються без батька-матері, проте дівчинка зізнається, що вона Галинка. Володя, будучи доброю, співчутливою і ніжною людиною, записує її в історії хвороби як Луговенко Галину.

З появою Галинки змінюється життя фельдшера Луговенка, як і життя цілої лікарні. Медперсонал, санітарка Валя допомагають Володі доглядати за дівчинкою. Автор через вуста Валі характеризує дитину так: «Галинка не дівчинка, а золото. Розумна і слухняна. Любить гратися й казки слухати» [46, с.15]. Названий в лікарні персоналом «татко», Володя у вільні години розповідає дівчинці казки. М. Івасюк дуже доречно вплітає у сюжет казки, одна з яких надто запам'яталася дівчинці – це казка про пташку, яка мала під

собою реальну історію. Ще коли наш герой жив у Бердянську, до нього щоденно почала прилітати пташечка – галчєня. Він її підгодовував і назвав Галею. Казка закінчилася тим, що Галя пропала. І на запитання, чи то була дівчинка, Володя відповів: «Ні, пташка... піднебєсна...» [46, с. 60].

У хвилини роздумів про своє життя Володимир Луговєнко згадував Чернівці, куди він потрапив після закінчення Київської консерваторії. У уста свого героя М. Івасюк вкладає свої патріотичні спогади про Північну Буковину і її столицю – Чернівці: «Про Північну Буковину я знав тільки те, що то співучий край із зеленими горами й родючими полями, поетичними дібровами й садами. Рідний край Юрія Федьковича і Ольги Кобилянської [...]. Буковина – споконвіку українська земля, але її трудівникам страшенно не поталанило – багато-багато століть їх тримали в своїх пазурах пройдисвіти-авантюристи, які пишномовно називали себе володарями. Слов'янська душа буковинців переповнювалася віковичною ненавистю до тих прибулуд і незгасним прагненням бути разом з матір'ю-Україною» [46, с.29].

Щодо Чернівців, то М. Івасюк вплітає ті картини із міського життя, за якими сам спостерігав, будучи гімназистом чи студентом університету: «Чернівці – привабливе місто. Вулиці вузьькі, трамваї гуркотливі, дві тролейбусні лінії. Всюди чисто, бо місто розташоване на горбі і часті дощі змитають порозняву й сміття з вулиць тротуарів. Сюди переїхав на постійну роботу Харківський театр імені Рєволюції з цілою плеядою прекрасних артистів. Мене зарахували на деякий час до складу його оркєстру. Я грав на відкритті театру, коли ставили драму-феєрію Лєсі Українки «Лісова пісня». Ті дні залишилися незабутніми» [46, с. 29].

Від першого дня війни Володимир в лавах армії. Під час одного з боїв Володимира Луговєнка поранили, його товариші винесли з поля бою і разом з іншими поранєними був відправлений на лікування у глибоку тайгу. М. Івасюк у цьому місці роману зав'язує другу сюжетну лінію, що в'яже поранєного Володимира з його майбутнім коханням – Мар'яною Родєнко: «Уранці хтось легенько торкнувся мого плєча. Я розтулив повіки й здригнувся

– мене неначе осліпила усмішка молодої жінки. Її очі вп'ялися в мої і залишилися в них назавжди [...] – Перевіримо температуру... І засунула мені термометр під пахву [...]. То була Мар'яна Григорівна Роденко. Її спокійні чорні очі, випукле чоло й трохи стомлене овальне обличчя випромінювало силу, що ніби гралася з моїми думками, перекидала їх, мов іграшки. Мар'яна запримітила мій погляд й зашарілася» [46, с.30]. Мар'яна студентка медичного інституту, коли почалася війна, вона пішла у військо медичною сестрою. Вона була заміжньою, але чоловік дуже ревнував її, забороняв спілкуватися з однокурсниками та друзями, тому довелося з ним розлучитися, хоча наприкінці роману автор знову зводить Мар'яну зі своїм інститутським коханням.

Її колишній – офіцер, якого відпустили у відпустку і він приїхав за дружиною. Перед від'їздом Мар'яна, на прихід якої так хвилююче чекав Володя, вирішила його відвідати: «– ...Прийшла не вибачатися, а попрощатися [...] Я перед тобою нічим не провонила. І не роздвоювалась. Якби ти був на моїм місці, я зрозуміла б тебе. Не вчинив би інакше, хоч любиш мене до нестями. Було б підло [...]. Будеш усе життя моїм найсвітлішим спогадом. Я над ним не раз заплачу. ...– Мар'яна опускає чоло на моє плече. – Я була щаслива з тобою... – Не осуджую тебе... – Залишайся назавжди таким... Я вдячна долі, що був у моїм житті» [46, с. 168].

Серед низки гарних людей і професіоналів своєї справи М. Івасюк створив образ фельдшера Григорія Оробейка. Мар'яна характеризує його як «поета фельдшерської справи. – Еталон середнього медичного працівника. Це – покликання. Але він п'є... Кажуть, що носить якийсь тягар на душі, заливає горілкою» [46, с.40].

Оробейко часто замикався у собі, лише одного разу відкрив свою душу перед Володею. Упродовж однієї ночі Григорій Іванович за чаркою вина виповідав свої болі серця Володі, який нагадував йому свого сина, який спеціалізувався в галузі хірургії. Проводячи операцію бійцеві, син загинув від ворожої бомби.

Сповідь Григорія Оробейка яскраво нагадує нам сповідь перед читачами самого автора – Михайла Григоровича, серце якого також було травмоване від смерті сина Володимира.

Вважаємо за необхідне навести монолог батька Григорія Оробейка, щоб краще зрозуміти, очевидно, стан душі самого автора твору: «Вважаєш мене за пияка, Володю? Підозрюєш, що дудлю державний спирт? Ні, Володю... Коли кінчаю чергування, хочу заснути хоч на п'ять-шість годин. Але болючі спогади не дають стулити повік. Не дають, Володю... І я мушу випити тридцять-сорок грамів спирту, щоб притупити хоч трошечки все, що живе в моїй пам'яті. Це –це єдиний лік від невсипущої туги. Інакше можу вмерти. А я мушу жити, бо хто ж без мене думатиме про мог осина? [...] Коли зустрічалися й просиджували з ним допізна, я перебував у дивному світі чистоти молодих прагнень. Слухав сина і думав, що в житті є велика і ніжна поезія. На людей дивився його очима... Й тепер дивлюсь. А ти подумав, Володю, що я прихований пияк. Неправда... Колись я зрідка пив, а тепер і поготів. Хочу, щоб кожна клітина мого мозку була чиста-чиста – не забруднена ні злими думками, ні алкоголем, бо в кожній з них, у кожнісінькому атомі, Володю, живе мій єдиний син. І я не маю права заливати спиртом його єства [...]. З сином у собі мушу йти до людей, робити їм добро, як він робив, щоб хоч трошечки продовжити його в своїх діях. Я, Володю, у бога ніколи не вірив і не вірю, але тепер у мене є бог. Стою щодня перед цією стіною з фотографіями, як перед іконостасом. Удень і вночі молюся до нього [...] Стою просто навколішки перед його портретами і все йому розповідаю... Розказую йому, що я довго не розумів твою поведінку з тією дитиною, а тепер розумію – ти гарний парубок. Прошу сина, аби він не покидав моїх думок і мрій, у ньому ж – мій початок і кінець. Інколи місця собі не знаходжу, падаю обличчям на подушку й реву, аж підстрибую. Хочеться тікати світ за очі від себе й людей. Таке жахливе почуття, ніби лечу в чорну роззявлену пащу якоїсь прірви. Здаюся таким самотнім... Ранками дратує кожне слово, сміх, людська безтурботність. Хочеться бігти тайгою... О. знайти б ту заворожену гору,

видертися й крикнути в страхітливу вічність, аби вернула мені сина. Але тієї гори ніде не має...» [46, с. 123-125].

При розмові з Григорієм Івановичем Володя відчув зовсім іншу людину, ніж під час виконання службових обов'язків – це чоловік надзвичайно ерудований, чутливий до інших і розуміючий людську вразливу душу. На нашу думку, так передати образ Оробейка та його внутрішній зраний світ міг лише справжній митець, який пережив на своєму віку таку ж непоправну втрату.

Роман багато би втратив, якщо б письменник не відтворив образ Олександра Мусійовича Шульди. Він змальований як мудрий керівник і організатор лікарняного життя. Його люблять працівники лікарні, йому довіряють себе хворі. З другого боку, головний лікар – це людина, яка з розумінням ставиться до проблем своїх підопічних. Коли Володя Луговенко прийняв без його дозволу в лікарню дівчинку Галинку, він, вислухавши Володю, сказав, що той правильно вчинив.

М. Івасюк відводить місце у творі й хворим пацієнтам, які борються за життя до останнього, як це трапилося з машиністом паровоза Віктором Лук'яновим, який одержимий своєю роботою і не уявляє як без ноги він зможе керувати паровозом. Спостерігаючи за Лук'яновим, Володя Луговенко починає вірити, що він таки зможе розробити контрактуру пораненої лівої руки і буде грати на скрипці, як тоді, до війни, в Чернівцях на сцені філармонії. Фельдшер Луговенко користується авторитетом і серед допоміжного персоналу лікарні. Вони відчують його доброту, чуйність і турботливість. Так, спіробітник лікарні Михайлов, уродженець Смоленщини, відкриває свою душу перед лікарем, гордиться своїм сином – бойовим льотчиком, капітаном. Майстерно вписує автор у канву роману й образ міліціонера Василя Прохоровича Скворцова, який затримав працівників лікарні в селі Погостевім із завантаженим на сани камінням-вапняком, яке призначалося для побілки лікарні. Тут на допомогу прийшов Володимир Луговенко, який знайшов спільну мову з місцевим охоронцем порядку, також учасником війни і також

пораненим у праву руку. Скворцов відкрив свою душу перед лікарем, що в них з дружиною немає дітей і вони б хотіли взяти на виховання Галинку, на що Луговенко заперечив, мотивуючи, що приїде мати дівчинки і що він їй скаже. Маленька Галинка своєю вихованістю та чемністю, допитливістю об'єднала довкола себе усіх працівників лікарні – медичну сестру Раїсу Комлєву, фельдшера Григорія Оробейка і навіть столяра Хариса Музафарова – мовчуна, який виготовив для Галинки санчата, а згодом візочок, щоб возити ляльки. Мати Галинки Оксана Сергіївна все ж таки повернулася до неї. Після переконання, що її чоловік, Юрій Семенович Загайний – «газетяр і літератор» – загинув, після відвідин місця під Курськом, де його наздогнала ворожа куля, вона простудилася. Олександр Мусійович виставив діагноз – крупозне запалення легенів. Біля Оксани Сергіївни чергують постійно медпрацівники, та кількаденна сорокаградусна температура зводить її в могилу.

Час швидко злітав. Лікар за професією, а музикант за покликанням Володимир Луговенко сподівався, що він ще буде грати на своїй улюбленій скрипці і буде вчити гри на ній і Галинку. І ось той день настав. На відзначенні дня народження Григорія Івановича Оробейка Володя зважився на перший привселюдний виступ. «Після багатомісячних душевних страждань вперше граю перед людьми, які знають, що я вже кінчений музика. Знають, розуміється, з моїх слів. Будь-яке співчуття – для мене ляпас, а жалощі – отрута. Та все-таки зіграю – Оробейко ж просив, йому не можу відмовити. Ось сидить на ювілейному стільці і, схрестивши на грудях руки, чекає» [46, с. 141]. На прохання Михайлова Володя грає «Думи мої» – пісню, яку підхоплюють гості.

У житті Галинки також сталися приємні зміни – Мар'яна Григорівна привезла їй з Москви маленьку скрипочку і Володя майже щодня вчить її мистецтва гри на скрипці.

Вісімнадцятий розділ роману М. Івасюк присвячує уявним мріям свого головного героя. Він з дружиною Мар'яною живе і працює в Чернівцях, а донечка Галинка закінчує Київську консерваторію по класу скрипки. Як

талановиту скрипальку її державна комісія рекомендує до вступу в аспірантуру. Луговенко радіє з того, що «традиція бердянського музики мусить жити, правда, у вищій якості і має вплітатися в шуми нашого механізованого віку», він щасливий з того, що «Галинка тримає в руках скрипку ... діда-прадіда», яка бачила Приазов'я, буковинські шляхи і воєнні дороги [46, с.153]. Як і в повісті «Монолог перед обличчям сина», М. Івасюк через образ Галинки («пташки піднебесної») показав, як народжуються і зростають справжні таланти.

Останній двадцять перший розділ роману повертає нас знову в буденне життя Володимира Луговенка, який залишається з Галинкою і займається її вихованням.

Отже, у романі «Пташка піднебесна» письменник показав життя періоду Другої світової війни в далекому тилу, де в залізничній лікарні працювали представники різних куточків колишньої радянської держави, де панували теплі відносини між медичним персоналом і хворими, де склався чудовий дружній колектив на чолі з головним лікарем Олександром Мусійовичем Шульдою. Автор з психологічною достовірністю показав, що ці професіонали медичної служби були людьми різних життєвих уподобань, зі своїми долями. Серед них панувало мистецтво взаєморозуміння, взаємопідтримки у складні хвилини життя. Письменник зумів через увесь твір провести два вічних образи – мистецтва і кохання. Відчувається, що твір написаний автором, який тонко розбирався у мистецтві музики і не був полишений секретів найпрекраснішого почуття – кохання. Проаналізований роман – це частинка життя самого автора.

Михайло Івасюк тему Півночі розробляв і в дещо іншому ракурсі. Так, у 2008 році в чернівецькому видавництві «Місто» вийшов друком роман «У царстві вертухаїв», в основу якого автор поклав реальні події із свого життя, які йому довелося пережити у таборах на берегах холодної річки Печори в Республіці Комі.

Передмову «Нещасливі підлягають знищенню...» до роману написала відома українська письменниця, буковинка за походженням, Софія Майданська. І це символічно, адже її родині також довелося бути виселеною у віддалені райони росії.

С. Майданська констатує, що після втрати найбільшого скарбу М. Г. Івасюка (має на увазі сина Володимира) втрачати йому було нічого, «в монолозі молитви він застиг перед Обличчям сина, і ніхто, ні вірна дружина, ні дві чарівні донечки, не в змозі були порушити цю молитву» [80, с. 14].

На схилі життя, на початку 90-х років минулого століття М. Івасюк наважився розбити страхітливую «скриньку Пандори», в якій «за сімома замками ховав од себе самого, ховав од дітей і заради дітей усі паскудства «лагерної» системи розвинутого соціалізму, ганебні здобутки якого змушений був пропагувати. Михайло Івасюк писав згустками болю, криком нестерпних тортур свої двадцять дві новели-хроніки пекельно безконечних трьох років «ходіння по муках»» [80, с.14].

Після того, як ще зовсім молодий М. Івасюк перейшов румунсько-радянський кордон він одразу потрапив у лещата сталінського кривавого правління. За вироком суду був відправлений на сувору Північ, де лише волею долі, зустрічю з окремими добрими людьми «царства вертухаїв» йому вдалося вижити. Кожна новела роману – це окрема розповідь про ті безчинства, які творилися проти людини у табірному житті, це вияв протесту письменника проти тоталітарної системи. Не випадково майже у кожній трагічній розповіді автор бачить головного винуватця – «батька народів», ненависного Сталіна.

М. Івасюк описав цікаво, спостережливо у художній формі шлях 600 «рабів», які перебували у трюмі печорської баржі, до тайгового населеного пункту, насправді села – Канин-Нос, де на них чекала непосильна фізична праця. Життя на баржі – це страшні спогади автора про кишкові захворювання, які щодень забирали по п'ять-десять осіб, про нашість вошів. Найпопулярнішим харчем приречених були сухарі, які мочали у печорську

воду і «вони затримували наші душі в тілі». У трюмі баржі М. Івасюк зустрів уже немолодого капітана румунської армії Йона Попеску, звинуваченого у шпигунстві і засудженого на десять років. Йон не розумів російської мови, тому прив'язався до свого земляка із Кіцманя. Він захворів і помер. «Смерть Йона Попеску пригнітила мене. Не стало капітана. Він горнувся до мене, просив підтримки. І я звик до нього. Ділився з ним своїми думками, спостереженнями. А тепер його немає. Нари в трюмі все більше й більше порожніли. Люди помирали щодня» [50, с. 19-20].

Через кілька тижнів, коли Печора вже підмерзла вертухаї вирішили, що лід уже зміцнів і по ньому можна перебратися на протилежний бік і далі простувати тайгою до місця призначення. За кілька кроків від берега усіма опановувало якесь шаленство, «кожному хотілося якнайшвидше вибігти в ліс і розпалити вогнище, зігрітися і скип'ятити в казанках трохи води зі снігу, щоб поласувати сухарями, розмоченими в життєдайному окропі. Сухарі – це ж наймодніша їжа в епоху безмежно геніального Сосо Джугашвілі» [50, с.23], - скептично іронізує автор.

За кілька кроків від берега наш герой потрапляє у крижану пастку – лід провалився та ще й невідомий товариш по нещастю вчепився за одяг і потягнув на глибіню. Завдяки сусідам по нарах вдалося врятуватися. Вихід був один – бігти, щоб не замерзнути остаточно на морозі. Прибігши до першої хати в селі, юнак попросив прихистку від явної смерті. На щастя, господинею хати виявилася жінка-українка, яка обігріла, нагодувала та ще й дала на дорогу половинку хлібини. Жінка розповіла, що потрапила на заслання із сім'єю ще в часи колективізації, живе з дочкою Оксаною, решта членів родини не витримали і покинули світ.

Після теплої хатини знову була складна подорож на морозі в 30 градусів. Доводилося ночувати біля вогнища в тайзі: «Сумна картина. І все це діється в країні, яка посиляє у всі кінці своїх агітаторів, аби поширювати ідею про соціалістичне суспільство, найбільша брехня, найпаскудніша дурниця, яку

тільки могла проповідувати людина на нашій, мабуть, єдиній у всесвіті планеті» [50, с.35].

Наш герой вирішив не здаватися: «Я робив усе, що вимагав від мене мій дух. Здається, людина здатна усе перенести, все перетерпіти... Я таки перенесу своє пекло через цю снігову пустелю» [50, с.37], а «на Сталіна треба плювати не стільки за те, що він дурний, підлий і кривавий убивця, а насамперед за те, що навчив двадцяте століття убивати людей, як мух чи комарів» [50, с. 37].

Прибувши у місце призначення, автор згадує, що потрапив у двадцятую колону на каторжну роботу – за зміну треба було перевезти на підсипку залізничного мосту 80 тачок піску, щоб заробити пайку хліба. Звичайно, юнак не міг виконати норму і його рятував бригадир Гена Фролов, який бачив старання хлопця і писав, що норму виконав. Проте незабаром почалися болі в спині, лікар не хотів звільнити від непосильної праці; потрапляє в карцер, де від поганого харчування опухали ноги. У цьому випадку порятував Михайла оперчекіст, який прибув у табір для проведення бесід з «рабами». Вислухавши історію засудженого, оглянувши його розпухлі ноги, наказав лікпомові (помічник лікаря) звільнити з карцера, дати легшу роботу. До того ж у розмові з лікпомом Давидком Михайло сказав, що оперчекіст – його родич. Відтоді він відчув покращення у харчуванні та був переведений на легшу роботу в зоні – на кухні, у склад одягу.

Михайлові вдалося вижити серед когорти «рабів», серед яких були люди чесні, порядні, а також кримінальні злочинці. Вирішальну роль у порятунку чесного і розумного Михайла відіграло знайомство з доктором Олександром Мойсейовичем Шульдером (у романі «Пташка піднебесна» він виступає під прізвищем Шульда). У новелі «Сумна аналогія» автор описав зустріч і знайомство Михайла зі своїм рятівником. Після уважного знайомства з історією колишнього чернівецького студента Шульдер промовив: «Ви, Михайле Григоровичу, справили на мене враження розумної людини... Вам треба полікувати цингу і виразні ознаки пелагри. Я Вас пошлю до лазарету.

Там, у корпусі Петра Марковича Леонідова, оклигаєте. Після того візьму Вас до себе на роботу» [50, с. 54]. Від того часу особистість Олександра Мойсейовича стала для Михайла стимулом до праці над собою.

Після лікування у лазареті М. Івасюк під конвоем потрапляє на пересильний пункт на станції Печора. Тут він застав своїх приятелів – Івана Жемайтиса, доктора Лавцевічуса, начальника санітарної частини Фрідона Івановича Мхеїдзе. Вони вже знали про перевід колеги до лікарні Шульдера. Довелося кілька днів пожити у гуртожитку для медпрацівників і попрацювати під керівництвом Фрідона Мхеїдзе у корпусі докторки Світлани Садовникової. Важко працювалося на пересильному пункті, але водночас підчас чергування познайомився з цікавими особистостями. Тут наш герой познайомився з українським актором Василем Боровиком. У таборі він працював рахівником. Знаючи, що в зоні є багато українців, мріяв створити театральний гурток і здійснити постановку «Наталки Полтавки» І. Котляревського.

Не так то просто було потрапити до доктора Шульдера, бо на перепоні став його ворог – чоловік Світлани Садовникової Житніков, який негодних йому відправляв до каменярні, де чекала явна смерть від праці і голоду. По дорозі до каменярні Михайло зустрів свого друга фельдшера Марка Нейшулера, який придумав план втечі від погібелі. Михайла, як фельдшера, приставили супроводжувати хворого до лікарні, а там доктор Леонідов приписав йому діагноз і залишив як хворого. Тут в лікарні допоміг ще й фельдшер Сашко Олейников.

Посеред ночі вертухаї насильно забирають Михайла і садять у карцер, де умови утримання були жахливими, де на добу видавали триста грамів хліба. У чотирьох темних стінах він багато передумав: «Відчуваю, що мій живіт – ялова дошка,... більше лежу на нарах.... У пам'яті весь час зринають, лякають і заганяють у глухий кут сотні розповідей рабів про страхітливі голодомори, організовані або підтримувані більшовицькими благодійниками, про голодомори, які стали союзниками більшовиків у боротьбі проти України. [...]. Голод – покровитель партії більшовиків, її захисник від залізного кулака

народу. Голод в Україні тридцять третього року – вершина, найвища точка озвіріння брудних і кровожерлих азіатів» [50, с. 76]. Пробувши вісім діб у карцері і завдяки начальниці колонії вдалося звільнитися і потрапити в бригаду Андрія Зуєвая.

Важливим для розуміння цілісного образу головного героя роману є новела «Лікпом», з якої дізнаємося, як при допомозі доктора Леонідова з лазарету він очолив медичний пункт двадцять четвертої колони. Почувши, що Михайло Івасюк вихованець доктора Шульдера, начальниця Ірина Володимирівна Задонська підтримала цю пропозицію. Михайло замінив на цій посаді Соколова. За короткий час новому завідувачу медичним пунктом правдами і різними хитрощами вдалося навести лад у медичному обслуговуванні засуджених та навести порядок на території зони.

Роботу свого підопічного помітила начальниця і вирішила відвідати Михайла у медпункті. Окрім виробничих питань вони перейшли на мову про поезію. Ерудований колишній студент університету, а нині в'язень Печорлагу, зачарував красиву молоду жінку, уродженку Житомирщини своїми розмовами про світову поезію, цитуванням віршів напам'ять. Молодий чоловік мав задоволення від того, що ця жінка уважно слухала його розповіді про поезію Івана Франка, Василя Чумака, Олега Ольжича, Євгена Маланюка. «Великі чорні очі начальниці колонії пронизували наскрізь і навіть зворушували до певної міри. Вона була розумною слухачкою, а це ще більше прикрашало мою важку, драматичну юність» [50, с.103]. На зауваження слухачки чи не ігнорує він часом російської поезії, Михайло зачитував їй кілька віршів Блока, найбільшого лірика двадцятого століття Єсеніна. Ірина Володимирівна зізналася, що вона за освітою філолог і також пише вірші, прочитала кілька своїх ліричних поезій, після чого Михайло задумався - «як у душі такої витонченої, з широкими моральними обріями людини могла співіснувати поетеса великої емоційної сили і типовий гулагівський погонич рабів?» [50, с. 105]. Він був здивований, як у царстві вертухаїв навіть «талановиті, обдаровані люди деградують, стаючи погоничами рабів, щоби самим вижити у

найпередовішому суспільстві». Несподіванкою, від якої остовпів красивий чоловік пере гарною жінкою стало те, коли вона ступила крок до нього, поклала йому обидві руки на плечі і поцілувала в уста.

Незабаром Михайла виряджали на роботу в лікарню до доктора Шульдера. Прощання з Іриною Володимирівною було надто ліричним: «Я підійшов до неї впритул, охопив її смагляве обличчя долонями, ледь нахилився й поцілував в уста. Ірина затулила очі, неначе при якомусь священному дійстві, й обняла мене» [50, с. 109]. Найбільшою нагородою при від'їзді Михайла було те, що його проводжали Ірина, помічники Орлов та китаєць Ваня-Ваня, в котрого котилися сльози з очей.

Олександр Шульдер – талановитий невропатолог і психіатр, влаштував Михайла Григоровича спочатку стажистом у психіатричний корпус, посприяв у наданні одягу та житла в гуртожитку для медперсоналу. У відділенні працювало п'ятеро медпрацівників-чоловіків: Олексій П'ятницький, Юхим Лазарєв, Андрій Архангельський, Марк Нейшулер, санітарка Тамара Біляєва та старша медсестра Лариса Павлівна Сологуб. Усі відбували строки за антирадянщину, окрім Марка Нейшулера, який був злодієм-рецидивістом, син професора Московського університету. М. Івасюк згадує, що хоч працювати у відділенні було важко, проте цікаво. Щоб стати дипломованим фельдшером за рекомендацією Олександра Шульдера Михайла записали на курси до професора Льва Олександровича Зільбера. На курси записалася вже вдруге Лариса Павлівна, яка, слухаючи лекцію професора, зізнається Михайлові на вухо: «Я тут не слухачка, а наглядачка за тобою. Боюся, щоби тебе хтось не вкрав у мене» [С. 129].

Михайло полюбив свій психіатричний корпус, він зумів знайти підхід до хворих. Він побачив чимало скалічених радянською системою людей, про яких залишив свої враження в романі. Переважна більшість стали жертвами системи через своє непогодження з її політикою.

У романі особливо вражає новела «Хлопчина з Комарового Рогу». Автор з надзвичайною сентиментальністю описує прибуття в лікарню майже

нерухомого хлопчину, свого земляка із Кіцманя Іванка Синюка. «З прибуттям Іванка Синюка до корпусу мій побут набагато ускладнився. У мені неначе прокинувся якийсь болісний щем, нагальна потреба не дати йому померти» [50, с.133]. Михайло і всі його друзі майже не залишали без нагляду Іванка, але він був настільки знівечений фізично, що вже ніхто не міг йому допомогти. «Нам не пощастило врятувати Іванка. Адже все, що робить дурний Сосо Джугашвілі, неспроможні виправити тисячі розумних людей» [50, с.135], - підсумовував М. Івасюк.

М. Івасюк своєю теоретичною та практичною підготовкою довів, що він спроможний працювати фельдшером, що й зробив Олександр Мойсейович, перевівши його до штату медпрацівників, на посаду фельдшера.

В останній новелі роману «Йду на волю» йдеться про день звільнення М. Івасюка з неволі, на яке він чекав довгих три роки. Добре знав, що «в країні вертухаїв» на нього нічого доброго не чекає. Важко було розлучатися зі справжніми друзями, а особливо з Ларисою Павлівною: «З нею зріднилися, згодні б жити на горищі, підстеляти газету і газетою накриватися, аби тільки бути разом. Вона була чарівливою жінкою, яка довгі роки оволодівала моєю уявою і снами. Сльози, зронені нею, неначе зцементували мої почуття до неї і прив'язали її до моєї біографії як світлу й розумну жінку-українку» [50, с.175].

На пересильному пункті, куди прибув М. Івасюк, він зустрів також друзів і земляків, на нього чекав несподіваний сюрприз. Коли його викликали на комісію зі звільнення, то чекіст, який проводив бесіду, дістав з папки великий папір, складений учетверо, і простягнув Михайлові. Той, розгорнувши, впізнав свій атестат про закінчення ліцею імені Мирона Костіна, пояснив чекістові що то за документ. Як не дивно, той наказав забрати атестат, щоб не валявся. «Мрію про те, щоби вступити до Київського університету» [50, с. 179], - радісно промовив юнак. Проте, саме цей атестат дав можливість Михайлу Григоровичу в 1946 році вступити до Чернівецького університету.

Отже, роман «У царстві вертухаїв» - це унікальний твір, в якому Михайло Григорович Івасюк виклав трагічні факти із своєї біографії. За роки перебування в Печорлазі він загартував себе морально, хоч фізично не один раз балансував між життям і смертю. Роман, що доніс живу правду про часи розгулу «вертухаїв», став завершальним у його письменницькій кар'єрі.

Висновки до третього розділу

Романи українського письменника Михайла Івасюка «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв» стали визначним явищем в українській прозі середини 80-х – початку 90-х років ХХ ст.

У романах художньо описано один часовий простір – 40-ві роки ХХ століття, коли сотні тисяч безневинних громадян були знищені сталінською системою.

«Пташка піднебесна» - це твір, в якому автор у художній формі змалював одну велику сторінку із своєї біографії - перебування і праця в залізничній лікарні в далекому тилу на берегах Печори під час Другої світової війни. Незважаючи на складні воєнні умови, матеріальне становище, в якому перебували працівники лікарні та медперсонал, М. Івасюк зумів створити легкий для сприйняття твір. Очевидно, ця легкість передачі матеріалу залежить від того, що у творі багато авторських роздумів про людські стосунки, про роль мистецтва в житті людини. Унікальним є образ Володимира Луговенка, який поєднав у своїй особі талант музиканта-скрипаля і медичного працівника. Не менш унікальним є образ «пташки піднебесної» - дівчинки Галинки, яка стала об'єднуючою ланкою у ланцюжку різних людських характерів. Знахідкою автора є символічний образ скрипки, яка у творі відіграє важливу роль як інструмент, що пов'язує кілька поколінь мистецьки обдарованих людей.

Роман «У царстві вертухаїв» датується 2008 роком. Зрозуміло, що автор над романом почав активно працювати значно раніше. Проте надрукованим до 90-х років з ідеологічних міркувань він не міг аж ніяк бути.

За характером змалювання подій роман у новелах «У царстві вертухаїв» є протилежним до роману «Пташка піднебесна». Автор показав справжнє нутро тоталітарного сталінського правління, яке не рахувалося з людським життям. У підтексті двадцяти двох новел роману прочитуємо ставлення автора до тієї порочної системи, яка знищила у концентраційних таборах сотні тисяч ні в чому не винних людей.

Роман показав, з одного боку, майстерність автора у написанні таких творів, а, з другого боку, висвітлив надзвичайно трагічну сторінку з його біографії, коли він дивився смерті в очі.

М. Івасюк цим романом остаточно довів свою глибоко патріотичну позицію як українця, критикуючи та іронізуючи над тією політичною системою, яка відібрала у нього шмат життя.

Отже, обидва романи М. Івасюка – це важливі художні документи доби розгулу більшовицької влади у роки війни та повоєнного часу.

ВИСНОВКИ

Михайло Григорович Івасюк (1917-1995) – відомий український письменник ХХ століття. Пройшов довгий і складний життєвий шлях у формуванні як творча особистість. На засади його літературно-естетичного світогляду мала вплив низка родинних, побутових політичних, суспільних, культурних обставин.

Глибоко національний світогляд письменника формувався під впливом кількох факторів. По-перше, вплив родинного виховання. Мати Олександра Василівна заклала основи любові до рідного слова через народну пісню, казку, переказ, легенду тощо. Батько Григорій Іванович, як грамотна людина свого часу, привив синові любов до праці, до збереження культурних традицій, історії рідної Буковини і Кіманщини зокрема – джерела, що постійно живило творчість письменника.

По-друге, освіта. Навчання чужою мовою в обставинах румунської влади на Буковині в 30-х роках ХХ ст. – спочатку в Кіцманській школі, згодом у Чернівецькому ліцеї, що посилювало тяжіння ліцеїста до українського слова і культури.

По-третє, знання історії і культури рідного краю. У кіцманський ранній період дізнався від батька про Івана Франка, педагога і письменника Сильвестра Яричевського, братів Сидора та Григорія Воробкевичів. З батьківських вуст начувався про тяжку історичну долю буковинців.

По-четверте, під час навчання в 30-х роках у Чернівецькому ліцеї імені Мирона Костіна зазнавав тиску з боку румунських вчителів, що ще більше загартувало свій національний характер юнака. Наполегливість у навчанні довели його небуденний характер – він один із небагатьох випускників гімназії склав іспити і одержав атестат. У 1936 році надрукував свій перший вірш «Розкажу тобі казку».

По-п'яте. Трагічна сторінка в житті М. Івасюка – відбування заслання на Півночі, на берегах Печори (1940-1946). Північ дала М. Івасюкові теми для

майбутніх творів, в яких яскраво проступають автобіографічні мотиви (романи «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв»).

50-ті роки ХХ ст. – період входження М. Івасюка в український літературний простір зі своїми творами – повість «Чуєш, брате мій» (1957), роман «Червоні троянди» (1960).

60-ті-80-ті роки – остаточне утвердження письменника в літературі, особливо у розробці історичної тематики (повісті «Двобій» (1967), «Весняні громовиці» (1970), романи «Вирок» (1975), «Серце не камінь» (1978), «Балада про вершника на білому коні», «Лицарі великої любові» (1987)).

Праця на посаді викладача кафедри української літератури спонукала М. Івасюка зайнятися науковою та фольклористичною діяльністю. Як результат – захист кандидатської дисертації про життя і творчість Сильвестра Яричевського (Одеса, 1971), підготовка та видання творів Сидора Воробкевича (1986), збір, систематизація та упорядкування чотирьох збірок українських казок (1968, 1971, 1973, 2007).

Отже, такими були життєві обставини, при яких формувалася творча індивідуальність поета, прозаїка, фольклориста і педагога М. Г. Івасюка.

1979 рік – трагічний як для родини письменника та науковця Михайла Івасюка, так і для всієї України. Передчасно відійшов у засвіти син Володимир композитор, співак, художник. Смерть сина стимулювала батька зібратися із силами і вписати ще одну сторінку у свою творчу біографію. Як наслідок – вихід у світ повісті «Монолог перед обличчям сина» та поетичної збірки «Елегії для сина».

Перший твір частково побачив світ зі сторінок газети «Молодий буковинець» (1987), роком пізніше – у львівському журналі «Жовтень» (нині – «Дзвін»). Повість мала два книжкові видання в 2007 та 2012 роках. Поетична збірка з'явилася друком в 1991 році.

Образ сина Володимира у творчості М. Івасюка став одним з найяскравіших і найправдивіших образів у всій українській літературі, що відзначається психологічною глибиною, художньою переконливістю та

емоційною силою. «Монолог перед обличчям сина» – унікальний зразок автобіографічної прози, де батько веде діалог зі своїм померлим сином, створюючи особливу форму сповіді-розмови.

Образ Володимира Івасюка в творчості батька – це символ талановитої української молоді, що присвятила себе служінню мистецтву та народові. Розкриваючи образ сина, автор порушив важливі проблеми національної ідентичності та взаємин поколінь різних епох; показав процес формування справжнього митця, випробування, які випали на його долю та важливість підтримки родини у творчому становленні особистості.

Поетична збірка "Елегії для сина" – кульмінація творчого осмислення трагедії втрати. Книжка структурно містить три розділи – «Повернення до ремесла», «Поезії 30-х років», «Елегії для сина»; окремо вміщено заключний твір – поему-казку «Мудрий Таратуда». Сміслові ядро усієї збірки лягло на розділ «Елегії для сина».

Біль батьківського серця знаходить вираження через традиційні елегійні форми, переосмислені в контексті особистого горя. Збірка демонструє еволюцію авторських переживань від гострого болю до поступового прийняття, філософського осмислення втрати та знаходження сенсу через творчість сина.

Творчий подвиг Михайла Івасюка має непересічне значення для української культури. Він показав, що справжнє мистецтво народжується з глибокого життєвого досвіду, з любові та болю, з віри в силу людського духу. Проаналізовані твори – це пам'ятник не лише синові-композиторові, а й усім молодим талантам, що передчасно пішли з життя.

Романи Михайла Івасюка «Пташка піднебесна» та «У царстві вертухаїв» – визначне явище в українській прозі середини 80-х – початку двохтисячних років.

У романах художньо описано один часовий простір – 40-ві роки ХХ століття, коли сотні тисяч безневинних громадян були знищені сталінською системою.

«Пташка піднебесна» (1984) - художня сторінка з біографії М. Івасюка - перебування і праця в залізничній лікарні в далекому тилу на берегах Печори під час Другої світової війни. М. Івасюк створив легкий для сприйняття твір. Легкість передачі матеріалу зашифрована у самому змісті твору.

Унікальним є образ Володимира Луговенка, який поєднав у собі талант музиканта-скрипаля і медичного працівника. Світлим є образ «пташки піднебесної» - дівчинки Галинки, яка стала об'єднуючою ланкою у ланцюжку різних людських характерів. Знахідкою автора є символічний образ скрипки, яким пронизаний весь твір.

Над романом «У царстві вертухаїв» (2008) автор почав активно працювати ще за тоталітарної влади. Проте надрукованим до 90-х років з ідеологічних міркувань він не міг аж ніяк бути.

За характером змалювання подій роман у новелах «У царстві вертухаїв» є протилежним до роману «Пташка піднебесна». Автор показав справжнє нутро сталінського правління, яке не рахувалося з людським життям. У підтексті двадцяти двох новел роману чітко відчутне ставлення автора до політичної системи, яка знищила у концентраційних таборах сотні тисяч людей.

Роман показав, з одного боку, майстерність автора у написанні біографічних творів, а, з другого боку, висвітлив надзвичайно трагічну сторінку із власної біографії.

М. Івасюк цим романом остаточно довів свою глибоко патріотичну позицію як українця, критикуючи та іронізуючи над тією політичною системою, яка відібрала у нього шмат життя.

Отже, обидва романи М. Івасюка – це важливі художні документи доби розгулу більшовицької влади у роки війни та повоєнного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Автобіографічні жанри в українській літературі : матеріали Всеукр. наук. конф. м. Київ, 15–16 трав. 2020 р. / Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Київ, 2020. 284 с.
2. Бабич Н. Д. «Батьків поетичний образ сина». *Буковинське віче*. 2005. 5 лютого.
3. Бабух В. Мов крапля цілющого бальзаму : [М. Івасюк на врученні Держ. Премії ім. Т. Шевченка В. Івасюку]. *Буковинське віче*. 1995. 11 лютого.
4. Біографія Михайла Івасюка. Чернівецька обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Івасюка. URL: <https://www.library.cv.ua/biografiya-mihayla-ivasyuka> (дата звернення: 14.07.2025).
5. Богайчук М., Дуб Р. Письменники Буковини. Посібник для учнів 5-11 класів та вчителів української літератури. Чернівці, 1998. 208 с.
6. Богайчук М., Дуб Р. Письменники Буковини – дітям. Посібник для учнів початкових класів. Чернівці, 2000. 72 с.
7. Богайчук М. Література і мистецтво Буковини в іменах : Словник-довідник. Чернівці : Букрек, 2005. 312 с.
8. Бунчук Б. Незабутні : [Про М. Івасюка]. *Буковинське віче*. 1995. 25 листопада.
9. Бунчук Б. Два світи Михайла Івасюка. *Буковинське віче*. 1996. 11 січня.
10. Бунчук Б. Про поезію Михайла Івасюка // Творча індивідуальність та мовостиль Михайла Івасюка : 3б. статей до 80-річчя від дня народження письменника. Чернівці, 1997. С. 9-11.
11. Бунчук Б. Як згадка про юність : [Про М. Івасюка]. *Слово просвіти*. 2002. 22-28 листопада. С. 13.
12. Бурбак М. Літературні обрії Буковини : [Про твори М. Івасюка]. *Жовтень*. 1971. №9. С. 132.
13. Василюшин О. М. Володимир Івасюк: сила серця і таланту : монографія. Київ : Муз. Україна, 2009. 368 с.

14. Вільде І. Уже пора сказати слово... // Івасюк М. Серце не камінь : Роман. Ужгород : Карпати, 1978. С. 5-9.
15. Воловець Л. Із позицій душевної щедрості : [Рец. на твір «Пташка піднебесна»]. *Жовтень*. 1985. №8. С. 113.
16. Галич О. А. Теорія літератури : підручник. 3-тє вид., стер. Київ : Либідь, 2008. 488 с.
17. Горда М. С. Творчі уроки літератури рідного краю. Чернівці : Рута, 2001. 90 с.
18. Грабовецький В. Балада про нескорених предків // Івасюк М. Балада про вершника на білому коні : Роман. Ужгород : Карпати, 1980. С. 266-271.
19. Гринчишин Д. Г. Проза Михайла Івасюка в контексті буковинської літератури другої половини ХХ століття. Питання літературознавства. 2018. Вип. 98. С. 123–142.
20. Гусар Ю. Думи з глибини душі : [Життєвий і творчий шлях М. Івасюка]. *Чернівці*. 1990. 24 листопада.
21. Добрянський А. Сила доброти : [Про роман «Пташка піднебесна»]. *Рад. Буковина*. 1984. 23 листопада.
22. Добрянський А. Він ішов по терню до зірок. *Буковинське віче*. 1997. 22 листопада. С. 4.
23. Добрянський А. Михайло Івасюк. Елегії для сина : [Про книгу]. *Буковина*. 1991. 2 листопада.
24. Дончик В. Г. Художній світ Михайла Івасюка. Дніпро. 1981. № 7. С. 124–128.
25. Дончик В. Вершник, якого не наздогнати. *Літературна Україна*. 2007. 6 грудня. С. 1, 7.
26. Дуб Р. Івасюк Михайло Григорович // Літературно-мистецька енциклопедія Кіцманщини. Кіцмань, 1991. С. 12–13.
27. Дуб Р. Івасюк Михайло Григорович // Літературно-мистецька енциклопедія Кіцманщини. Вид. друге, перероб. і доп. Чернівці, 1998. С. 18-20.

28. Жулинський М. Г. Буковинська література в загальноукраїнському контексті. Слово і час. 2017. № 8. С. 45–58.
29. Жулинський М. Г. Від болю до світлої надії. *Літературна Україна*. 1991. 28 листопада. С. 6.
30. Іванюк М. Івасюк Михайло Григорович // Літературно-мистецька Вижниччина : Бібліогр. довідник. Вижниця, 2001. С. 74-75.
31. Івасюк М. Розкажу тобі казку. *Українська ластівка*. 1936. Ч.9-10. С.24.
32. Івасюк М. Г. Балада про вершника на білому коні : Роман. Ужгород : Карпати, 1980. 367 с.
33. Івасюк М. Г. Весняні громовиці : повість. Київ : Рад. письменник, 1970. 198 с.
34. Івасюк М. Г. Вирок : роман. Ужгород : Карпати, 1977. 205 с.
35. Івасюк М. Г. Відламана галузка : збірка оповідань. Київ : Рад. письменник, 1963. 156 с.
36. Івасюк М. Г. Двобій : повість. Київ : Рад. письменник, 1967. 224 с.
37. Івасюк М. Лицарі великої любові : роман. Ужгород : Карпати, 1987. 246 с.
38. Івасюк М. Г. Елегії для сина : поезії. Ужгород : Карпати, 1991. 127 с.
39. Івасюк М. Г. Письменник-демократ Сильвестр Яричевський : Життя і творчість : Автореф. канд. дисерт. Одеса, 1971. 18 с.
40. Івасюк М. Сильвестр Яричевський – співець визволення рідного краю // Тези доповідей ювілейної наук. конфер... Чернівці, 1965. С. 138-140.
41. Івасюк М. Із спостережень над збіркою віршів Сильвестра Яричевського «Пестрі звуки» // Тези допов. ХХІ наук. сесії ЧДУ. Серія філол. наук. Чернівці, 1965. С. 100-104.
42. Івасюк М. Збірка новел С. Яричевського «На хвилях життя» // Тези допов ХХІІ сесії ЧДУ. Серія філол. наук. Чернівці, 1966. С. 124-127.
43. Івасюк М. Антиклерикальні мотиви у творчості С. Яричевського. *Українське літературознавство*. Міжвід. респ. збірник. Львів, 1970. Вип. 10. С. 38-42.

- 44.Івасюк М. Поет і громадянин (До 100-річчя від дня народження Сильвестра Яричевського). *Жовтень*.1971. №1. С.115-118.
- 45.Івасюк М. Г. Монолог перед обличчям сина. *Жовтень*. 1988. № 9–10. С. 3–78.
- 46.Івасюк М. Г. Пташка піднебесна : роман. Ужгород : Карпати, 1984. 176 с.
- 47.Івасюк М. Г. Розкажу тобі казку. Українська ластівка. 1934. № 3. С. 12–14.
- 48.Івасюк М. Г. Серце не камінь : Роман. Ужгород : Карпати, 1978. 270 с.
- 49.Івасюк М. Турнір королівських блазнів : Роман. Чернівці : Місто, 1997.
- 50.Івасюк М. Г. У царстві вертухаїв : Роман. Чернівці : Букрек, 2008. 181 с.
- 51.Івасюк М. Сповідь Аріадни : Новели. Чернівці : Діона, 2000.
- 52.Івасюк М. Вибрані поезії. Чернівці : Букрек, 2012. 296 с.
- 53.Івасюк М. Г. Червоні троянди : роман. Київ : Рад. письменник, 1960. 267 с.
- 54.Івасюк М. Г. Чуєш, брате мій : повість. Ужгород, 1957. 134 с.
- 55.Івасюк Михайло Григорович. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Івасюк_Михайло_Григорович (дата звернення: 14.07.2025).
- 56.Івасюк М. Монолог перед обличчям сина. Вид. 3-тє. Чернівці : Букрек, 2012. 224 с.
- 57.Івасюк О. Наш тато, наш дідусь // Лицар слова : спогади про Михайла Івасюка / упорядкув. О. М. Івасюк, М. Я. Лазарука; консульт. Г. М. Івасюк-Криса. Чернівці : Букрек, 2017. 336 с.
- 58.Ільницький М. М. Людина в історії (Сучасний український історичний роман). Київ : Дніпро, 1989. 358 с.
- 59.Історія української літератури ХХ століття : У двох кн. Друга половина ХХ століття / За ред. В. Г. Дончика. Кн. 2. К. : Либідь, 1998. 456 с.
- 60.Казки Буковини. Казки Верховини / запис., упор., вступна ст. М. Г. Івасюка. Ужгород: Карпати, 1968. 224.

61. Казки Буковини / запис, упоряд. М. Івасюка. Ужгород : Карпати, 1973. 240 с.
62. Китайгородська В. Не сполошити пташки в піднебессі. *Наддністрянська правда*. 1984. 28 липня.
63. Ковалець Л. Скільки себе являє душа. Михайлові Івасюку могло б виповнитись 85. Буковина. 2002. 4 грудня.
64. Ковалчук Д. Одэ ноблецей суфлетешть : [Про роман «Пташка піднебесна»]. *Зориле Буковиней*. 1984. 10 листопада.
65. Кодак М. П. Поетика болю в збірці М. Івасюка «Елегії для сина». *Слово і час*. 1992. № 3. С. 67–72.
66. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система в просторі літературознавства : монографія. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
67. Костик В. Буковинські казки у записах Михайла Івасюка. *Буковинський журнал*. 2006. №1. С. 209-213.
68. Косяченко В. З подвижників. *Буковинський журнал*. 1995. №1-2. С. 176-180.
69. Косяченко В. Талант доброти і працелюбства. *Молодий буковинець*. 1977. 25 листопада.
70. Кочерган М. П. Автобіографічні мотиви в сучасній українській прозі. *Українське літературознавство*. 2019. Вип. 85. С. 78–95.
71. Лазарук М. Важкий посаг генія // Івасюк М. Монолог перед обличчям генія. Вид. 3-тє. Чернівці : Букрек, 2012. С. 3-6.
72. Лазарук М. Нові виднокраї поетичної творчості // Івасюк М. Вибрані поезії / упор. О. Івасюк, Г. Івасюк-Криса, Н. Мороз. Чернівці : Букрек, 2012. С. 3-14.
73. Лесин В. Перший роман молодого прозаїка. *Дніпро*. 1961. №9. С. 150-153.
74. Лесин В. Ровесник Жовтня. *Українське літературознавство*. 1980. Вип. 35. С. 114-122.

- 75.Лесин В. Як у краплині води : [Про твір «Пташка піднебесна»]. Молодий буковинець. 1984. 13 липня.
- 76.Лицар української літератури : методично-бібліографічні матеріали до 90-ліття від дня народження українського письменника Михайла Григоровича Івасюка. Чернівці : ЧОУНБ ім. М. Івасюка, 2007. 28 с.
- 77.Кузьменко В. І. Письменницькі мемуари в українській літературі кінця ХХ – початку ХХІ століття: типологія, поетика : монографія. Київ : Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2017. 508 с.
- 78.Література Буковини в контексті національного письменства : матеріали міжнар. наук. конф., м. Чернівці, 25–26 жовт. 2019 р. / Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2019. 198 с.
- 79.Література рідного краю. 5-11 класи : Навчально-методичний посібник. Ч. I / За ред. Л. Радчук, С. Тодорюк. Чернівці : Прут, 2001. 160 с.
- 80.Майданська С. Нещасливі підлягають знищенню... // Івасюк М. У царстві вертухаїв. Чернівці : Місто, 2008. С. 5-15.
- 81.Мельничук Б. З літературних домішок : [М. Івасюку - 70]. *Молодий буковинець*. 1981. 1 квітня.
- 82.Мельничук Б. Захищаючи здобуте щастя : [Нотатки про романи М. Івасюка]. Рад. Буковина. 1979. 1 квітня.
- 83.Мельничук Б. Івасюк Михайло Григорович // УЛЕ. Т. 2. К., 1990. С. 294.
- 84.Мельничук Б. Добра зірка Михайла Івасюка. *Буковинський журнал*. 1992. Ч. 4-5. С. 194-207.
- 85.Мельничук Б. На те й осінь, щоб оглянутись : [Штрихи до портрета М. Івасюка]. *Буковинське віче*. 1992. 24 листопада.
- 86.Мельничук Б. «Іду невтомний...» : [М. Івасюк у буковинському та загальноукр. іт. процесі]. *Літературно-мистецька Буковина*. 1997. 22 листопада. С.2-3.
- 87.Мельничук Б. Михайло Івасюк у буковинському та загальноукраїнському літературному процесі // Творча індивідуальність

- і мовостиль Михайла Івасюка : 3б. статей до 80-річчя від дня народження. Чернівці, 1997. С. 3-8.
- 88.Мельничук Б. Михайло Івасюк // Письменники Буковини : Хрестоматія: У 2-х ч. Ч.2. / Упоряд. Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук. Чернівці : Прут, 1998. С. 7-12.
- 89.Михайло Івасюк // Лауреати літературно-мистецької премії імені Сидора Воробкевича (1993-2000 рр.) : Реком. бібліогр. покажчик. Чернівці, 2001. С. 7-8.
- 90.Моренець В. П. Буковинські мотиви в творчості М. Івасюка. Жовтень. 1987. № 11. С. 145–151.
- 91.Нечаєва П. «Монолог»... повинен стати діалогом : [Повість М. Івасюка «Монолог перед обличчям сина»]. *Молодий буковинець*. 1998. 22 травня. С. 1, 6.
- 92.Нечаєва П. Лицар життя // Нечаєва П. Безсмертна тінь великих душ : Загадка любові Володимира, Софії та Михайла Івасюків. Чернівці. 2002. С.23-38.
- 93.Пам'яті Михайла Григоровича Івасюка. Державний архів Чернівецької області. URL: <https://cv.archives.gov.ua/ivasiykm.html> (дата звернення: 14.07.2025).
- 94.Поліщук Я. О. Проблема автобіографізму в сучасній українській прозі. Вітчизна. 2005. № 9–10. С. 178–185.
- 95.Розмова з письменником Михайлом Івасюком. *Буковинський журнал*. 1995. №1-2. С. 171-175.
- 96.Романець О. Пісенні джерела Буковини // Письменники Буковини. Хрестоматія: У 2-х ч. Ч. І. Чернівці : Прут, 2001. С.7
- 97.Рукописи та листування М. Г. Івасюка. 1950–1990 рр. Сімейний архів родини Івасюків.
- 98.Селезінка В. Лицар слова // Золотої нитки не згубить. Чернівці, 2001. С. 83-87.

99. Спогади про Михайла Івасюка. Сторінки пам'яті Володимира Івасюка.
URL: http://www.ivasjuk.org.ua/names.php?lang=uk&id=myhajlo_ivasjuk
(дата звернення: 14.07.2025).
 100. Старик В. Нитка, що в'яже покоління : [Про М. Івасюка, як упоряд.
кн. «Сидір Воробкевич»]. *Рад. Буковина*. 1987. 7 липня.
 101. Тарасюк Г. Елегія болю і світла : [Про М. Івасюка та його вірші].
Чернівці. 1991. 22 листопада.
 102. Творча індивідуальність і мовостиль Михайла Івасюка : До 80-
річчя від дня народження письменника : 3б. статей. Чернівці : *Молодий
буковинець*, 1997. 96 с.
 103. Ткачук М. П. Українська мала проза кінця XX – початку XXI
століття : монографія. Тернопіль : Крок, 2008. 272 с.
 104. Українська літературна енциклопедія : у 5 т. / НАН України, Ін-т
л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; редкол.: І. О. Дзеверін та ін. Київ : Голов. ред.
укр. рад. енцикл., 1988–1995. Т. 2. С. 245–246.
 105. Чарівне горнятко / запис, упоряд. С. Далавурака, М. Івасюка.
Ужгород : Карпати, 1971. 240 с.
 106. Юрійчук М. Він добре засвоїв історію рідного краю : [М. Івасюк].
Буковинський журнал. 1995. №1-2. С. 170-171.
 107. Яричевський С. І. Твори / Упоряд. та вступ. ст. О. Івасюк, В.
Бузинської. Чернівці : Букрек, 2009. 304 с.
 108. Ярош Я. «Невтримний біль і туга...», або непогасна батьківська
печаль: [Про М. Івасюка]. *Буковинське віче*. 1992. 19 травня.
- * * *
109. Архів Чернівецького меморіального музею Володимира Івасюка (фонд
Михайла Івасюка). Од. зб. 001. Спр. 48.

Додаток

Рис. 1. Володимир Івасюк у дитинстві з родиною, 1955 рік

Рис. 2. Родина Івасюків у Бердянську, 1973 рік.

Рис. 3. Друкарська машинка з текстом українською мовою на фоні бібліотеки.

Рис. 4 Музейна експозиція з нагородами та спогадами про творчість

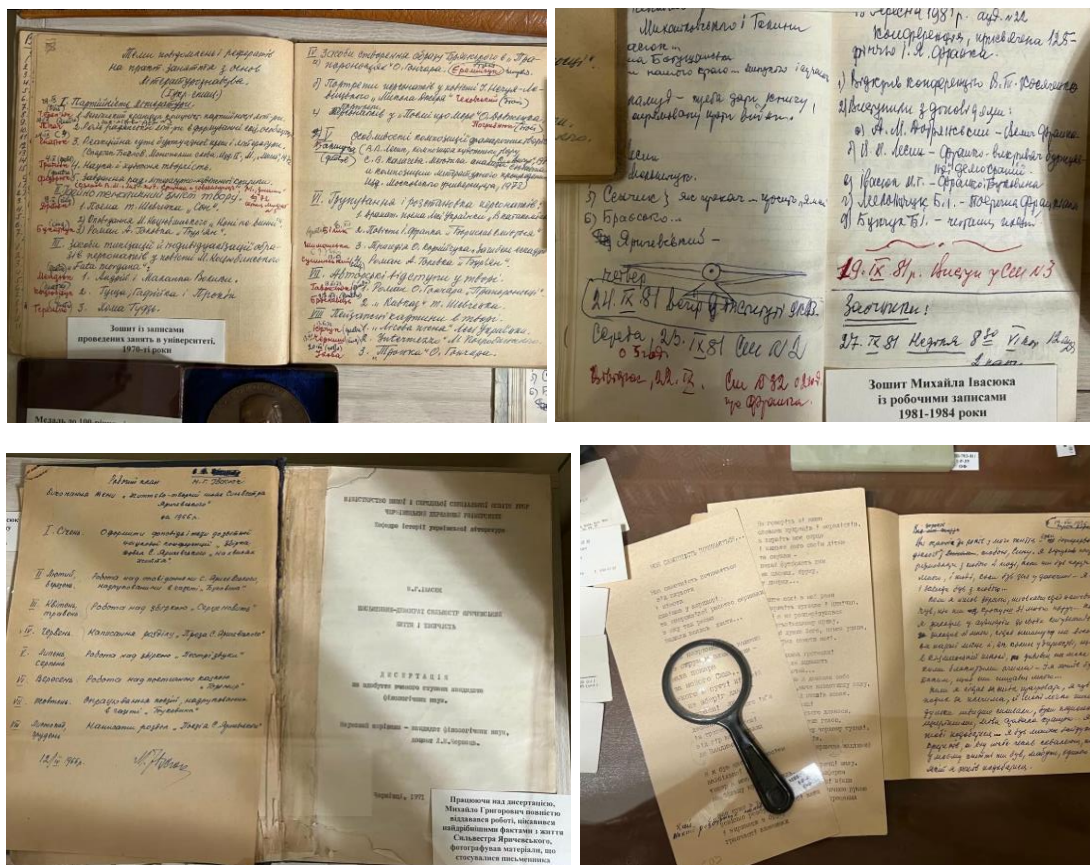

Рис. 5 Рукописи та зошити з власноручними записами Михайла Івасюка

Рис. 6 Диплом Михайла Івасюка

Рис. 7 Михайло Івасюк з колегами та друзями

Рис. 8 Михайло Івасюк на відкритті меморіальної дошки синові, 1989 рік

Рис. 9 Виступ учнів Кіцманської музичної школи з Володимиром Івасюком

Рис. 10. Михайло Івасюк з родиною на відпочинку

Рис. 11. Диплом кандидата наук радянського зразка М. Івасюка.

Liceul-Internat de băieți „Dimitrie Cantemir” din Coțmani.
Anul școlar 1929/1930

Buletin trimestrial
reprezentând situația elevului *Iovanesco G. Mihail*
din clasa *clasa I* la sfârșitul trimestrului *I*

OBIECTELE	Media trimestrială	Media semestrală	Observațiile profesorilor asupra purtării, caracterului și aptitudinilor elevului
Limba română	8,5	8,5	scrie bine
Limba latină	—	—	scrie bine
Limba elină	—	—	scrie bine
Limba franceză	8,5	8,5	scrie bine
Limba germană	—	—	scrie bine
Istoria	8,5	8,5	scrie bine
Geografia	8,5	8,5	scrie bine
Filozofia	8,5	8,5	scrie bine
Instrucția civică	8,5	8,5	scrie bine
Matematica	8,5	8,5	scrie bine
Științe fizico-chim.	8,5	8,5	scrie bine
Științele naturale	8,5	8,5	scrie bine
Igienă	8,5	8,5	scrie bine
Muzica vocală	8,5	8,5	scrie bine
Desemnul	8,5	8,5	scrie bine
Caligrafia	8,5	8,5	scrie bine
Gimnastica	8,5	8,5	scrie bine
Lucru manual	8,5	8,5	scrie bine
Educația morală	8,5	8,5	scrie bine
Purtarea	8,5	8,5	scrie bine
Frecventarea	8,5	8,5	scrie bine
Forma exterioră	8,5	8,5	scrie bine
Absențele motiv.	8,5	8,5	scrie bine
Situația	8,5	8,5	scrie bine

Михайло Івасюк
ліцей
«Дімітрі Кантемір»
1931-1936

Табель за I триместр учня
I класу ліцею-інтернату
«Дімітрі Кантемір» у Кіцмані.
1929-1930 роки навчання

Рис. 12. Табель М. Івасюка 1929-1936 р.

Рис. 13. Архів родини Івасюків.

Рис. 14. Довідка про те, що М. Івасюк працював учителем французької мови в Кіцманській шуолі 1963р.

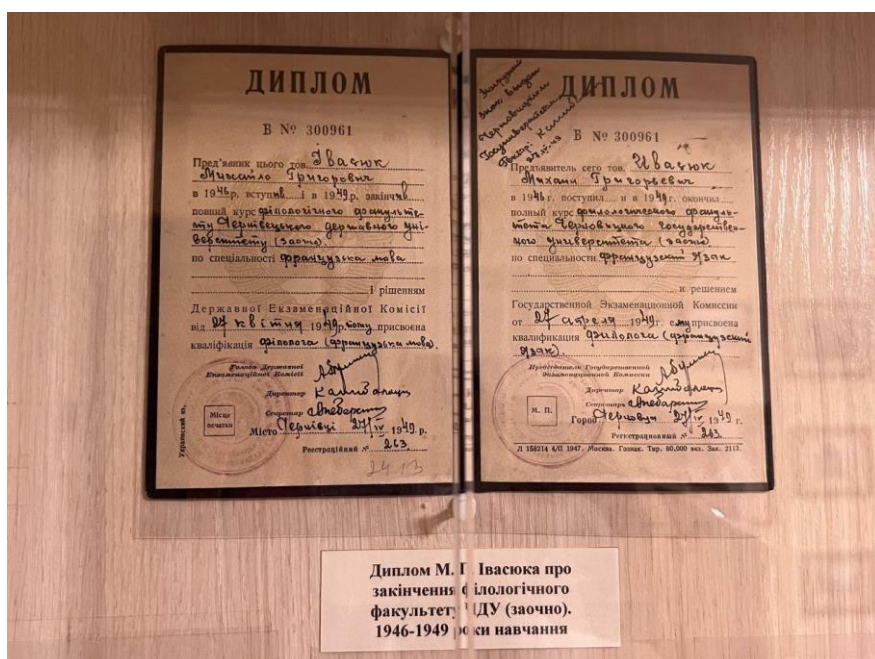
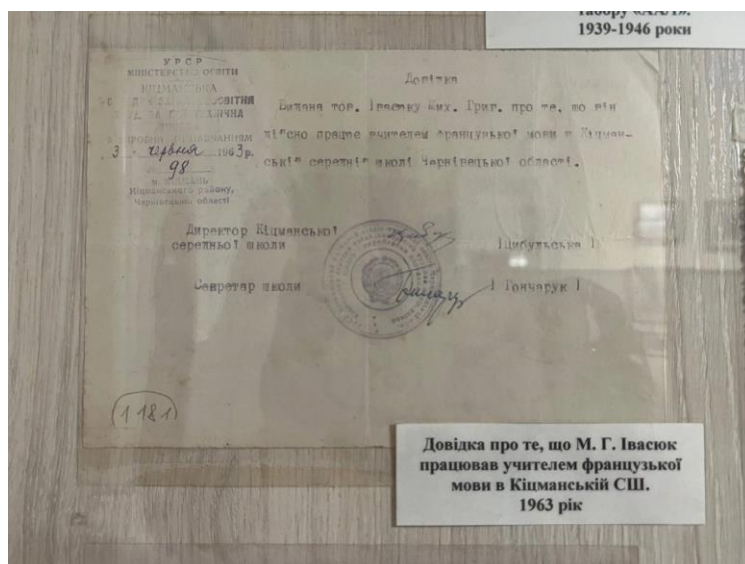

Рис. 15. Диплом М.Г.Івасюка про закінчення філологічного факультету.

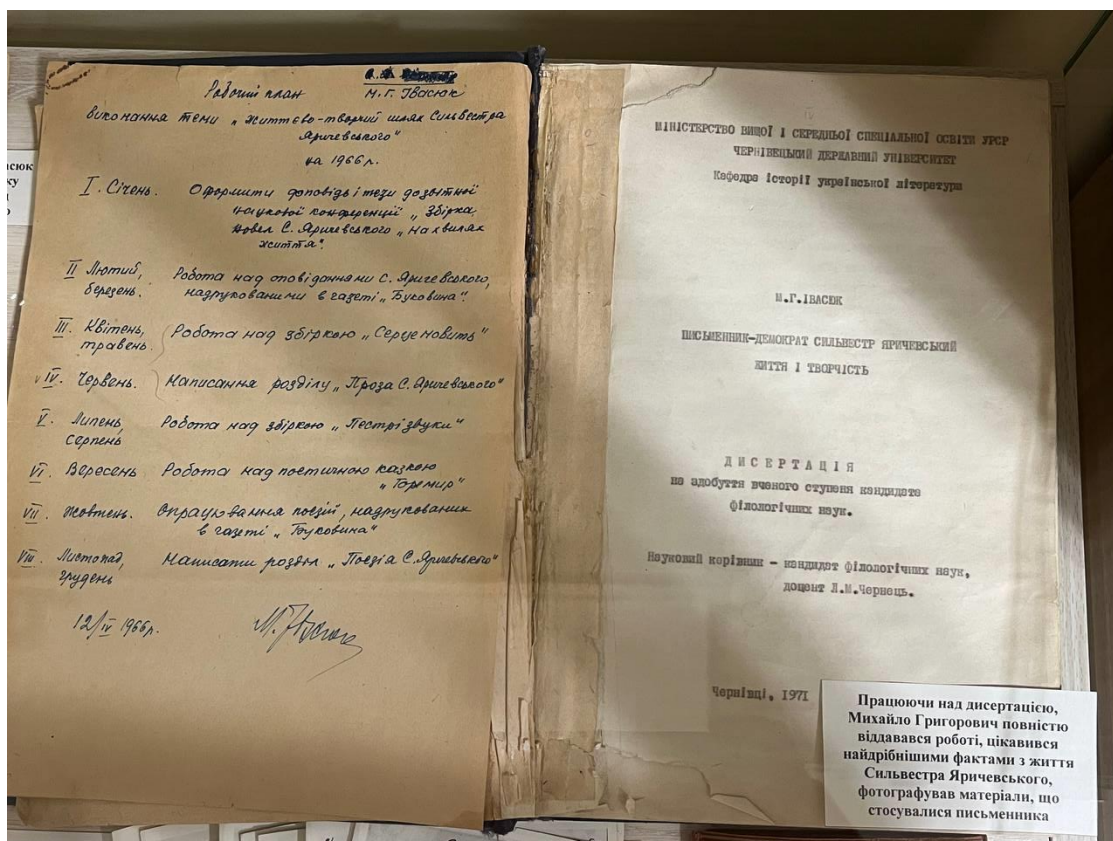

Рис. 18. Дисертація М.Г.Івасюка про життя і творчість С. Яричевського.

Рис. 19. Михайло Івасюк із сином Володимиром біля Чернівецького університету, 1971 рік

